

”Under den fria leken ska barnen själva få välja vad de vill göra”

Lärarnas uppfattningar av den fria leken i den småbarnspedagogiska verksamheten.

Malin Karlsson

Magisteravhandling i pedagogik

Fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier

Åbo Akademi

Vasa, 2022

Abstrakt

Författare	Årtal
Malin Karlsson	2022
Arbetets titel	
”Under den fria leken ska barnen själva få välja vad de vill göra” Lärarnas uppfattningar av den fria leken i den småbarnspedagogiska verksamheten.	
Oppublicerad avhandling för magisterexamen inom småbarnspedagogik Vasa: Åbo Akademi. Fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier	Sidantal 57 (64)
Referat	
<p>Magisteravhandlingen fördjupar sig i lärarnas uppfattningar av barns fria lek i småbarnspedagogiken samt på vilket sett lärarna anser att det ges utrymme för den fria leken i verksamheten. Leken är en inifrån styrd aktivitet som motiverar barnen och lärande sker genom leken. Det är en konst för barnen att kunna delta i lek med andra barn och en det kräver att pedagogerna är närvarande och deltagande i den fria leken. För att optimera barns möjlighet till den fria leken behöver pedagogerna se över förutsättningarna och begränsningarna till fri lek i verksamheten. Inom småbarnspedagogiken ska verksamhetskulturen uppmuntra barnen till att leka och det ska ges lekro till barnen. Syftet med min avhandling är att undersöka lärarnas uppfattningar av den fria leken samt vilken roll den fria leken har i den pedagogiska verksamheten för 3–5 åriga barn i småbarnspedagogiken. För att uppnå avhandlingens syfte har jag valt att använda följande forskningsfrågor:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Vilken uppfattning har lärarna av den fria leken i småbarnspedagogiken? 2. Vilket utrymme anser lärarna att den fria leken ges i verksamheten? <p>Undersökningen har genomförts vid tre mindre kommuner i Svenskfinland och omfattar intervjuer med sex lärare inom småbarnspedagogik. För att få svar på frågorna valdes kvalitativ metod och fenomenografin som metodansats eftersom jag vill undersöka lärarnas uppfattningar av temat ifråga. Datamaterialet har analyserats och bearbetats samt kategoriserats utgående från Dahlgren och Fallsbergs (1991) fenomenografiska dataanalys.</p> <p>Respondenterna menar att balansgång mellan fri och ledd lek bör vara jämbördig i verksamheten. Vidare poängterar de att det är viktigt med närvarande och deltagande</p>	

pedagoger i den fria leken. Respondenterna uttrycker även att alla som jobbar inom småbarnspedagogiken behöver kunskap om leken samt kunskap om hur man kan delta i barnens fria lek. Man behöver även ha kunskap om vad man ska tänka på i lärmiljön för att skapa bästa förutsättningar för barnens fria lek. Lekande barn ska ges ro att leka och man behöver tänka över hur mycket och hur ofta det verkligen är nödvändigt att avbryta barnens lek.

Sökord

Småbarnspedagogik, lärare inom småbarnspedagogik, fri lek, barns utveckling och lärande

Innehåll

Innehåll.....	4
1.Inledning.	6
1.1. Bakgrund.....	6
1.2. Syfte och forskningsfrågor	8
1.3. Avhandlingens disposition.....	8
2.Teoretisk bakgrund.....	10
2.1. Centrala begrepp.....	10
2.2. Den fria leken.....	11
2.2.1. Lekens former.....	12
2.2.2. Den fria lekens betydelse för barnens utveckling och lärande.....	13
2.3. Förutsättningar för fri lek inom småbarnspedagogiken.....	17
2.3.1. Trygghetens betydelse för den fria leken.....	17
2.3.2. Lekens roll i den pedagogiska verksamheten	19
2.3.3. Pedagogernas delaktighet i den fria leken	20
2.3.4. Lärmiljöns betydelse för den fria leken	22
3. Forskningsansats, metod och datainsamling.....	25
3.1. Fenomenografisk ansats.....	25
3.2. Intervju som datainsamlingsmetod.....	26
3.3. Respondenter.....	28
3.4. Genomförande.....	29
3.5. Analys och bearbetning av datamaterial.....	30
3.6. Tillförlitlighet och trovärdighet.....	32
3.7. Forskningsetiska aspekter	33
4. Resultatredovisning.....	35
4.1. Lärarnas uppfattning av den fria leken.....	35

4.1.1. Fria leken sker på barnens villkor.....	36
4.1.2. Fria lekens betydelse för lärandet.....	37
4.1.3. Pedagogens delaktighet i den fria leken	38
4.2. Utrymme för den fria leken i den pedagogiska verksamheten.....	40
4.3. Förutsättningar för den fria lekens roll i den pedagogiska verksamheten.....	41
4.3.1. Balansgång mellan fri lek och ledd lek.....	41
4.3.2. Lektid under längre sammanhängande stunder.....	42
4.3.3. Lärmiljöns möjligheter	43
4.4. Begränsningar för den fria leken	45
4.4.1. De dagliga rutinerna	45
4.4.2. Pedagogernas förhållningssätt till den fria leken.....	46
4.4.3. Avsaknad av tid och resurser	48
5. Diskussion	50
5.1. Resultatdiskussion	50
5.2. Metoddiskussion.....	54
5.3. Slutsatser.....	56
5.4. Förslag på vidare forskning.....	56
Referenslista.....	58
<i>Bilagor.....</i>	<i>63</i>
Bilaga 1 Intervjuguide.....	63
Bilaga 2 Samtyckesblankett	64
Figur 1 Idag har vi "bara" lekt.....	15
Figur 2 Uppfattningar av fri lek hos lärare inom småbarnspedagogik.....	37
Figur 3 Lärarnas uppfattningar av vilket utrymme den fria leken får i verksamheten.....	42

1. Inledning

I detta kapitel presenteras bakgrunden till valet av ämnet i min avhandling, följt av en presentation av studiens syfte samt två tillhörande forskningsfrågor. Avslutningsvis presenteras avhandlingens disposition.

1.1. Bakgrund

Jag har valt att undersöka vilka uppfattningar lärare inom småbarnspedagogik har av fri lek samt på vilket sätt det ges utrymme för den fria leken i verksamheten för 3–5 åriga barn. Öhman (2011) och Pape (2016) menar att den fria leken kännetecknas av att den är en frivillig aktivitet som engagerar och motiverar barnen på ett inifrån styrt sätt och att leken ska ske på barnens villkor. Den fria leken är viktig för barnens utveckling och lärande (Öhman, 2019).

Artikel nummer 31 i FN:s konvention om barns rättigheter lyfter fram att barnen har rätt till att leka och de har delat sin oro över detta ämne till konventionsstaterna 2013 (Øksnes & Sundsdal, 2020). De är bekymrade över hur lite som görs för att skapa förutsättningar för barns fria lek i praktiken (Øksnes & Sundsdal, 2020). Kommentaren om barnens rättigheter till bland annat leken är rådgivande för alla som arbetar med barn. Det ska finnas utrymme för barnens fria lek och inte bara den ledda leken och aktiviteterna som pedagogerna menar stöder kunskapsmålen från läroplanen (Pape, 2016). Genom barnens fria lek nås även många av kunskapsmålen eftersom leken är deras centrala källa till att lära sig nya färdigheter.

Den pedagogiska verksamheten styrs av nationella och lokala styrdokument och i dem står det att leken ska ha en central roll i verksamheten. I dagens småbarnspedagogik får pedagogerna ständigt nya uppgifter och krav som kan avlägsna dem från barnens lek på golvet (Öhman, 2011). Eftersom det är läraren inom småbarnspedagogik som har ansvar över den pedagogiska verksamheten är det viktigt att hen tänker på att leken är avgörande för barns trivsel, lärande och utveckling då hen planerar verksamheten tillsammans med sina kollegor (Knuttdotter Olofsson, 2009). *Grunderna för planen för småbarnspedagogik* (Utbildningsstyrelsen, 2022) som bygger på *Lagen om småbarnspedagogik* (Finlex, 540: 2018) betonar att man ska ordna en mångsidig pedagogisk verksamhet där bland annat leken har en stor roll.

Enligt *Grunderna för planen för småbarnspedagogik* är leken betydelsefull för lärande hos barn i småbarnspedagogiken och det ska finnas tid och rum för leken i verksamheten

(Utbildningsstyrelsen, 2022). I likhet med Öhman (2011) menar Pape (2016) att den fria leken kännetecknas av att den är en frivillig aktivitet som engagerar och motiverar barnen på ett inifrån styrt sätt. Lillemyr (2002) lyfter fram att leken är viktig för den pedagogiska verksamheten utifrån många olika perspektiv. Vidare menar Lillemyr (2002) att leken ger glädje och samtidigt bidrar den till att barnen får många nya färdigheter och tillägnar sig ny kunskap. Genom leken förverkligar barnen sig själv och utvecklas på alla plan. Leken är viktig eftersom den riktar uppmärksamheten mot lärandet. Vidare poängterar Lillemyr (2020) och Öhman (2011) att leken har en central betydelse för processen av barnets lärande och utveckling.

Den fria lekens roll har diskuterats den senaste tiden bland annat i samband med försöket med den tvååriga förskolan som startade i Finland i augusti 2021. I *grunderna för läroplanen för försöket med tvåårig förskola* betonas att man i verksamheten utgår från barnet, barnets välbefinnande, leken och ett undersökande arbetssätt (Utbildningsstyrelsen, 2021).

Øksnes & Sundsdal (2020) menar att leken har kommit lite i skymundan på grund av att dagens barn ofta spelar dataspel, ser på tv eller deltar i olika fritidsaktiviteter. Vidare lyfter WHO (2019) fram att det är viktigt att barnen leker och rör på sig mera än vad dagens barn gör. Löv (2018) lyfter fram att forskare säger att dagens barn har glömt hur man leker fantasi och rollekar.

Ellneby (2019) lyfter fram en oro bland forskare som är oroliga över om lekens egenvärde ska försvinna. Vidare berättar Ellneby (2019) att oron främst bygger på om lärarna och övrig personal inom småbarnspedagogik är alltför inriktade på att styra leken mot lärande och utveckling. Personalen i småbarnspedagogik bör ha en positiv syn på leken och veta värdet av den fria leken samt veta vilken roll pedagogerna har i barnens lek (Öhman, 2011). Löv (2018) och Öhman (2011) lyfter fram att det är viktigt att pedagogerna deltar i barnens fria lek eftersom allt fler barn har svårt för att leka. Det är pedagogerna som ska lära barnen att leka och ge barnen utrymme för leken i den pedagogiska verksamheten.

Lillemyr (2020) poängterar att dagens debatter i småbarnspedagogiken i världen handlar mycket om hur ett starkt lärarperspektiv riskerar att minska barnens möjlighet till lek och på vilket vis det verkligen går att få in en bra balans mellan omsorg, lek och lärande. Genom att ge barnen goda lekmöjligheter beaktas många av styrdokumentens krav (Pape, 2016). Lärarna behöver planera in fri lek i verksamhetstiden så att barnen får gott om tid för att leka. Det behövs även tänkas över hur de pedagogiska lärmiljöerna stimulerar till lek och fantasi för att främja barnens möjligheter till bland annat den fria leken.

Det har forskats en del i temat lek under de senaste årtiondena. Jag upplever att det ändå finns en forskningslucka kring vad fri lek betyder för lärarna samt hur mycket fri lek lärarna anser att det ges utrymme för i verksamheten och vilka faktorer som främjar eller begränsar den fria lekens roll i verksamheten. Min förhoppning är att denna studie ska bidra till fördjupad kunskap om den fria leken i den pedagogiska verksamheten samt att avhandlingen ska vara lättläst och förståelig för personalen som jobbar inom småbarnspedagogiken. Detta ämne intresserar mig av flera orsaker. Jag har själv tyckt om att leka väldigt mycket som liten och de är starka minnen jag bär med mig från min barndom. Genom min långa erfarenhet inom småbarnspedagogiken har jag upplevt att pedagoger ser väldigt olika på vad fri lek är samt hur viktig den fria leken ska vara i den pedagogiska verksamheten. En del anser att fri lek inte är verksamhet utan att man alltid ska behöva hitta på en vuxenstyrd verksamhet. Eftersom många barn mellan 3–5 år tillbringar en stor del av sin vardag i småbarnspedagogiken vill jag veta vilka lärarnas uppfattningar är av den fria leken samt på vilket sätt lärarna anser att de ger den fria leken utrymme i den småbarnspedagogiska verksamheten.

1.2. Syfte och forskningsfrågor

Syftet med min avhandling är att undersöka lärarnas uppfattningar av den fria leken samt vilken roll den fria leken har i den pedagogiska verksamheten för 3–5 åriga barn i småbarnspedagogiken. För att uppnå avhandlingens syfte har jag valt att använda följande forskningsfrågor:

1. Vilken uppfattning har lärarna av den fria leken i småbarnspedagogiken?
2. Vilket utrymme anser lärarna att den fria leken ges i verksamheten?

1.3. Avhandlingens disposition

Min avhandling innehåller sammanlagt fem kapitel. I det första kapitlet framkommer avhandlingens inledning, dess syfte och forskningsfrågorna. I kapitel två behandlas de centrala begreppen och den teoretiska referensramen. Kapitel tre består av presentation av den valda forskningsansatsen, datainsamlingsmetoden och beskrivning av analysmetoden jag har

använt mig av. Där presenteras även respondenterna och genomförandet av undersökningen. Tillförlitligheten, trovärdigheten och de etiska övervägandena diskuteras i slutet av detta kapitel. Resultatet av undersökningen redogörs i kapitel fyra och där besvaras även avhandlingen syfte och de två forskningsfrågorna. Kapitel fem är det sista kapitlet och där diskuteras undersökningens resultat utgående från tidigare forskning och teori, samt valen av metod och ansats. Till sist i detta kapitel framkommer slutsatser samt förslag på vidare forskning inom temat.

2. Teoretisk bakgrund

I detta kapitel behandlas det teoretiska perspektivet som ligger till grund för avhandlingen. Avhandlingen fokuserar på lärarnas uppfattningar av den fria leken hos barn i småbarnspedagogiken samt på vilket sätt lärarna anser att de ger den fria leken utrymme i den småbarnspedagogiska verksamheten. Inledningsvis presenterar jag avhandlingens centrala begrepp. Sedan presenteras den fria leken samt den fria lekens betydelse för barnets utveckling och lärande. Avslutningsvis skriver jag om vilka förutsättningar för den fria leken som ska beaktas i småbarnspedagogikens verksamhet.

2.1. Centrala begrepp

I denna avhandling använder jag begreppen *fri lek* och *lek* parallellt med varandra. Den ledda leken tas inte upp i denna avhandling, eftersom jag fokuserar på den fria leken. van Oers (2014) skiljer mellan begreppen *fri från* och *fri att*. *Fri från* syftar vanligtvis på lek som är fri från vuxna vilket ofta den fria leken avser. Men *fri att* syftar i stället på lekens öppenhet, det vill säga att leken är en öppen aktivitet som kan ta olika riktningar och utesluter inte pedagogers deltagande (van Oers, 2014). Även Granberg (2004) lyfter fram att fri lek inte betyder att den är fri från pedagoger eftersom pedagoger behöver vara närvarande för att kunna stöda och handleda barnen i leken. Både Öhman (2011) och Pape (2016) menar att den fria leken kännetecknas genom att den är en frivillig aktivitet som sker på barnens premisser och som engagerar och motiverar barnen på ett inifrån styrt sätt.

Hermansen (1996, refererad i Kragh- Müller, 2012) definierar *lärande* som en process som resulterar i beteende-, åsikts- och värderingsförändringar hos en människa. Lärande uppstår bland annat genom samspel med andra människor vilket kan ske i alla situationer som barnet medverkar i. Leken är betydelsefull för lärandet hos barn i småbarnsåldern. Barnen utvecklar nya förmågor och kunskaper när de leker och hela barnet och dess omvärld involveras i lärandet genom leken (Lillemyr, 2002). Leken motiverar och ger barnet glädje samtidigt som den bidrar till att barnet lär sig många nya färdigheter och tillägnar sig ny kunskap (Lillemyr, 2020).

I min studie ingår respondenter med olika utbildningsbakgrund men alla uppfyller kravet för att få vara behörig som *lärare inom småbarnspedagogik*. Benämningen lärare inom småbarnspedagogik har använts sedan lagen om småbarnspedagogik trädde i kraft år 2018 (OAJ, u.å.) Man bör ha minst en pedagogie kandidatexamen inom ämnet för att räknas som

behörig (Lag om småbarnspedagogik, 2018, 26 §). Om man avlagt en magisterexamen eller en ännu högre examen inom pedagogik vars examen innehåller eller har kompletterats med pedagogikstudier är man behörig att arbeta som lärare inom småbarnspedagogik. Även de som är behöriga som barnträdgårdslärare eller socionom med inriktning på barn är behöriga att arbeta som lärare inom småbarnspedagogik (undervisnings och kulturministeriet u.å). För att texten ska bli mera lättläst använder jag i fortsättningen begreppet *lärare*, med denna term avser jag lärare inom småbarnspedagogik. I vissa sammanhang i texten används också begreppet pedagog och det begreppet representerar alla yrkesgrupper som jobbar på en småbarnspedagogisk avdelning.

Småbarnspedagogiken är en del av ett livslångt lärande i den finländska utbildningssystemet. *Grunden för planen för småbarnspedagogik* (Utbildningsstyrelsen, 2022) menar att småbarnspedagogik är en systematiskt och målinriktad helhet som består av fostran, undervisning och vård, var pedagogiken är i fokus. Den finländska småbarnspedagogiken är menad för barn mellan 0–5 år och det är den svenska förskolans motsvarighet. *Förskolan* i Finland motsvarar Sveriges *förskoleklass*.

2.2. Den fria leken

Vehkalahti och Urho (2013) lyfter fram att leken är möjligheternas värld eftersom ingenting är omöjligt inom leken. Både Öhman (2011) och Pape (2016) menar att den fria leken kännetecknas av att den är en frivillig aktivitet som engagerar och motiverar barnen på ett inifrån styrt sätt. Barnen upplever leken som rolig eftersom leken inte har några tydliga mål och ger barnen en känsla av välbehag. Leken är en källa till livsglädje samtidigt som barnen kan förverkliga sina drömmar och önskningar. En annan viktig egenskap som leken har är att den utmanar det lekande barnet (Öhman, 2019). Lillemyr (2002) menar att barnen själv bestämmer innehållet i den fria leken och att den engagerar dem.

Det mest utmärkande är ändå hur den fria leken engagerar barnen eftersom de blir helt uppslukade av aktiviteten. Många forskare kallar detta tillstånd för ”*flow*” för att barnen förflyttar sig till ett annat tillstånd där de glömmer tid och rum (Ellneby, 2019). Granberg (2004) menar att när barnet upplever ett flow är de så koncentrerade att omvärlden avskärmas. De som är inne i ett flow tänker inte på att utföra en viss handling utan man gör det bara (Jensen, 2013). Granberg (2004) förklarar att upplevelsen av flow handlar om att ha roligt, känna glädje och det är den själva känslan som lockar till upprepade upplevelser. Öhman (2011) menar att

barnens lekförmåga består av olika sammanflätade kompetenser. Det är positiv kontakt med andra barn och att lära sig läsa av och använda sig av lekens signaler. Barn ska kunna tolka andra barns perspektiv för att leken ska fungera och de ska även själv kunna bidra med idéer till hur leken ska kunna fortskrida och bli innehållsrik (Öhman, 2011).

2.2.1. Lekens former

Lillemyr (2002) menar att det finns fem olika former av lek som pedagogerna bör känna till. *Funktionslek* är då leken är en handling eller en funktion som upprepas för att barnen tycker om själva funktionen, denna lek föregår ofta då barnet är mellan 0–2 år. Under denna fas smakar och känner barnen på olika saker och utforskar hur olika saker låter. Vidare förklarar Öhman (2011) att det kan vara utmanande för barnen att lära sig dessa lekar eftersom det är många regler och kan vara känslor på spel för barnen och därför är det viktigt att pedagogerna är observanta och närvarande i leken så att alla barn kan få positiva upplevelser. *Rörelselek* är lek där rörelser är centrala som exempel kan det vara bråklek eller olika bollspel (Lillemyr, 2002). Lillemyr (2002) presenterar även *konstruktionslek* som är populär bland 3–5 åriga barn men denna lek föregår från 2–15 års ålder bland barn. Denna lek utvecklas då barn experimenterar med föremål samt bygger med lego, träklossar eller liknande föremål. Pedagogerna behöver erbjuda olika material som stöder konstruktionsleken. *Regellek* går ut på att leka lekar som regler är mest centrala och här samspelar även flera barn och denna form av lek börjar ofta då barnen är 4 år gamla (Lillemyr, 2002) Regellek innehåller ofta rörelse som till exempel bollspel eller olika tafattlekar men de kan även innehålla olika spel som till exempel kortspel (Helenius & Lummelahti, 2013).

Rolleken är även en populär lek bland 3–5 åriga barn. Lillemyr (2002) definierar rolleken som att barnet låtsas som om hen är någon annan i leken eller att man befinner sig på någon annan plats i leken än i verkligheten. Barnet kan inta en eller flera roller i leken. De yngsta barnen leker rollekar för sig själv men från tre år och uppåt sker rolleken i samspel med andra barn (Öhman, 2011). Då barnet leker rollek kan de till exempel leka superhjältar eller familj. Förmågan att leka rollekar kommer inte av sig själv men barnet lär sig att delta i rollekar i samspel med andra barn (Öhman, 2011). Öhman (2011) beskriver vidare att barnet ska kunna tre viktiga saker för att kunna förstå att leken är på låtsas. Det första är att barnet får en *koordinerad och ömsesidig uppmärksamhet*, det vill säga att barnet börjar kunna tolka det andra barnets låtsashandlingar och själv engagera sig och gå med i leken. Den andra viktiga punkten handlar om *sociala referenser*, här tittar barnet tillbaka på barnet/den vuxna för att kontrollera

att det bara är på lek och att det är okej att göra som hen gör. Den tredje viktiga punkten som Öhman (2011) pratar om i detta sammanhang är *förmågan att läsa den andras avsikter*. Barnet etablerar denna förmåga från 1,5 års ålder men det tar lång tid för dem att utveckla den fullt ut. Genom erfarenhet och positiva samspel med andra barn lär de sig mera och mera av denna förmåga (Öhman, 2011).

2.2.2. Den fria lekens betydelse för barnens utveckling och lärande

Vygotsky (1978) menar att leken är en viktig väg till utveckling och orsaken till för att barn leker är ouppfyllda önskningar. Eftersom önskningar inte behöver uppfyllas direkt, utan kan bäras med i minnet blir det den huvudsakliga inspirationen till barns lek (Vygotsky, 1978). Detta får konsekvenser av vad barn leker. Enligt Vygotsky (1978) leker barn sådant som de upplevt i vardagen. Vidare lyfter Vygotsky (1978) fram att utvecklingszonen är den zon som barnen befinner sig i och den potentiella utvecklingszonen är dit barnen kan nå med hjälp av en vuxen eller i samarbete med andra barn. Jensen (2013) och Öhman (2011) har diskuterat lekens betydelse för lärande vidare och påpekar att barnen ofta leker nära sin egen faktiska utvecklingszon men tillsammans med stöd från andra under leken så rör de sig mot den potentiella utvecklingszonen. Vygotsky menar att barn mellan 3–5 års ålder behöver leka för att utvecklas.

Jean Piaget menade att barnens utveckling sker i ständigt samspel med omvärlden (Piaget, 2008). Öhman (2011) påpekar att Piaget inte var intresserad av leken i sig men han menade att leken bidrar till tänkandets utveckling. Lillemyr (2002) diskuterar Piagets teori om kognitiv utveckling som omfattar fyra olika stadier. Det första stadiet är *sensomotoriska stadiet* som pågår då barnen är 0–2 år. Det sensomotoriska stadiet är lekens ursprung eftersom förmågan att skapa föreställningar uppstår och barnen kan börja dra samband. Under detta stadie leker barnen ofta konstruktionsleksaker (Lillemyr, 2002). Det andra stadiet är det *pre-operationella stadiet* som pågår då barnen är 2–7 år. I min avhandling är detta stadium aktuellt eftersom 3–5 åriga barn är min målgrupp. Under det pre-operationella stadiet är imitationen viktig för barnen och då leker barnen olika symbolleksaker och rollekar. Barnen börjar även bekanta sig med regellekar under detta stadie. Det tredje stadiet kallas för det *konkret-operationella stadiet*, i detta stadie är barnen då de är 7–11 år gamla. Då kan barnen börja få en förståelse av logiskt tänkande och förståelse för alla fenomen runt omkring sig. Det sista stadiet är det *formellt operationella stadiet* som oftast pågår från då barnen är cirka 11 år gamla.

Lillemyr (2002) beskriver att då börjar barnen få förmågan att tänka logiskt utan att de behöver ha något konkret framför sig.

För att förstå Piagets teori behöver man ha kunskap om två begrepp som är centrala för allas utveckling, nämligen assimilation och ackommodation (Öhman, 2011). Piaget (2008) beskriver att assimilation innebär att barnen kan anpassa sina nya erfarenheter efter de handlingsmönster de redan besitter. Piaget (2008) menar att lek som är assimilation är då barnen prövar sina erfarenheter efter sina färdiga handlingsmönster och det medför inget nytt lärande. Ackommodation innebär att nya erfarenheter skapas. De nya erfarenheterna leder till att handlingsmönstret utvecklas och att barnen lär sig något nytt (Piaget, 2008). Det kan till exempel handla om att barnen får nya erfarenheter om djur eftersom de förstår att det finns flera olika sorters djur och att de olika arterna har ett eget namn.

Utifrån Piagets lärandeteorier har flera teoretiker utvecklat teorier om lärandeprocesser. ELB (experimentell lärandemodell) ser lärandeprocessen som en spiralrörelse som kan starta i vilket steg som helst, men ofta börjar lärandeprocessen med en konkret erfarenhet eller upplevelse (Öhman, 2011). Öhman (2011) förklarar vidare att det första steget i en lärandeprocess är en konkret erfarenhet eller en upplevelse som ger en direkt förståelse. Det andra steget handlar om reflektion eftersom leken är ett sätt att reflektera. Det tredje och sista steget är en djup förståelse som öppnar upp för problemlösning eller beslutsfattande. I denna fas kan barnen aktivt experimentera och pröva det de har lärt sig vilket man vet att barnen gör genom den fria leken. Dessa generaliseringar från en situation till en annan är en viktig aspekt i barnets lärande (Öhman, 2011).

Leken har stor betydelse för barns lärande och utveckling samt för barnens hälsa och välbefinnande (Öhman, 2019). Leken är en fri arena där barn får använda det de kan från förut samt pröva sig på nya saker och genom leken kan de prova på att misslyckas med nya saker (Lillemyr, 2013). Barnen utforskar olika fenomen genom leken och lärande kan förstås som ett resultat av att barnen både leker och utforskar (Nilsson, Ferholt & Lecusay, 2017). Lillemyr (2013) menar att leken skapar motivation och att leken styr barnets intresse. Barnen hämtar ofta sin lek från de vuxnas värld eller från erfarenheter i den egna miljön. Barnen leker något som de vill veta mera om och genom leken ökar de sin kunskap och förståelse för fenomenet i fråga (Lillemyr, 2013).

”Har ni bara lekt idag?” är en fråga som de flesta pedagoger någon gång har hört. Granberg (2004) lyfter fram att det är viktigt att pedagogerna vet betydelsen av vad fri lek är för barnens utveckling och lärande. Jag har med en bild för att illustrera vad barn kan lära sig genom lek och utforskande (se figur 1).

Figur 1

Idag har vi "bara" lekt, modifierats enligt Granberg (2004 s. 7) modell.

Samspelet mellan barnet och människorna i dess omgivning avgör hur och vad barnet leker samt hur och vad de lär sig, lärandet är alltid en del av ett socialt sammanhång och bör därför betraktas som en relationell lärandeprocess (Öhman, 2011). Lillemyr (2002) beskriver att barn lär sig på olika sätt, de imiterar och iakttar andra, de deltar i att skapa olika lekar och de undersöker och experimenterar.

Helenius och Lummelahti (2013) och Laitinen (2017) påpekar att leken har en stor betydelse för hur barnen uppfattar sig själva. Genom leken utvecklas bland annat barnets identitet, fantasi, kreativitet, självkänsla och sättet att uttrycka sig själv (Öhman, 2011). Vidare poängterar Öhman (2011) att barnen uppfattar sina styrkor och svagheter genom leken och identifierar sig med varandra under lekens gång men de upptäcker även olikheter hos varandra. Nilsson, Ferholt och Lecusay (2017) menar att ett av lekens huvudmål för barnen är att de använder sin fantasi och lär sig skillnaden på den riktiga världen och fantasivärlden. Utbildningsstyrelsen (2022) lyfter fram i *Grunderna för planen för småbarnspedagogik* att leken har en viktig roll när det gäller utvecklande av fantasi och att barnen lär sig nya kunskaper och färdigheter då de leker. När barnen leker fantasi- och rollekar använder de minnen från tidigare erfarenheter i en nyskapande process och de transformerar verkligheten till något annat

(Knuttdotter Olofsson, 2009). I leken vill barnen ofta pröva roller de ser från den riktiga världen och de kan även vilja leka saker som de vet att är förbjudna i riktiga världen, men i leken är det tillåtet att pröva på detta.

Leken stöder även barnets utveckling av både fin- och grovmotorik. Barnen kan leka olika rörelselekar som stöder grovmotoriken eller olika konstruktionslekar eller pyssel som stöder finmotoriken. Barns motorik och intellektuella förmåga är ömsesidigt beroende av varandra och då barn har motoriken under kontroll har ofta de också ett bättre självförtroende (Ellneby, 2019).

Knutsdotter Olofsson (2009) och Ellneby (2019) poängterar att barnen måste kunna hålla tre grundregler för att leken ska fungera. Den första grundregeln är *samförstånd*. Här är man överens om att man leker och vad man ska leka. Den andra grundregeln är *ömsesidighet* där alla barn har lika betingelser och är jämställd oavsett barnets ålder eller nivå. Den tredje grundregeln man behöver förstå är *turtagandet* och det kan inte bara vara en som ska bestämma utan man ska turas om. Vidare menar Knutsdotter Olofsson (2009) och Ellneby (2019) att barn som inte behärskar dessa tre grundregler kan uppleva att det är utmanande att leka tillsammans med andra barn.

Genom leken lär sig barnen även visa empati och empatin är en förutsättning för att leken ska fungera. Empati betecknar förmågan att uppleva och förstå andras känslor. Öhman (2011) säger att leken kan betraktas som *empatins tambur* eftersom barn som leker övar på sin empatiska förmåga. Barnen ska öva turtagande, kunna läsa av andras känslor och visa ömsesidighet (Pape, 2016). Det kan vara utmanande för barn att lära sig turtagande men i leken kommer det naturligt in. Att utveckla sin empatiska förmåga innebär att barnet är nyfiken på andra individer och har en vilja att lyssna på vad andra individer vill säga samt visa respekt och beakta andra som finns runt omkring (Öhman, 2011). Barnet föds med empati men hur mycket den empatiska förmågan utvecklas beror på samspelet hen föds i (Öhman, 2011). Genom rolleken övar barnen ihärdigt på denna förmåga. Genom leken skapar barnen vänskapsrelationer och lär sig beakta varandra, vilket bidrar till att barns empatiska förmåga utvecklas (Helenius & Lummelahti, 2013).

I lekens värld uppstår det ofta konflikter och problem som bör lösas. Barnen utvecklar också förmågan att kunna tackla konflikter samt problemlösning genom leken eftersom barnen för varje erfarenhet de får av dessa utvecklas förmågan att tackla konflikter och problemlösning (Sundsäl & Øksnes, 2020). Ibland kan leken bli en arena för maktpositioner, man kan strida om vilka roller man ska ha samt vad man ska leka. Leken kan inte börja förrän barnen har kommit överens. Här behövs de tre sociala reglerna som Knutsdotter Olofsson (2009) påpekade

för att leken ska kunna börja eller fortsätta; samförstånd, ömsesidighet och turtagande. Barnen övar på att behärska sin styrka och lära sig var gränserna går för en själv samt för andra barn (Lillemyr, 2013). Barnen behöver få erfarenheter av detta eftersom det är en konst att få en lek att fungera och det är en ännu större konst att få leken att fungera tillsammans med andra barn (Knutsdotter Olofsson, 2009).

Genom leken kan barnen även stärka sin språkliga förmåga. Enligt Knutsdotter Olofsson (2009) och Öhman (2011) sker de bästa språkstimulerande aktiviteterna för barn i småbarnspedagogiken genom samspelet med andra barn i leken. Barnen kommunicerar med varandra och använder sitt språk på ett rikt och varierande sätt. Barnen använder sig av ord och begrepp som de kanske ännu inte helt förstår betydelsen av men de prövar att använda dem i leken (Knutsdotter Olofsson, 2009.) Genom leken får barn en förståelse för vad metakommunikation är det vill säga att man kommunicerar om hur man kommunicerar och reder ut vad man menar med vad man säger (Pramling & Wallerstedt, 2019). Barnen försöker förklara vad de själva menar samt förstå vad lekkamraterna menar. De närmar sig även skriftspråket på flera olika sätt genom leken eftersom de eventuellt leker att de läser skyltar, kartor eller skriver ett brev till någon annan. Barnen tar även in främmande språk i sina lekar och övar på dem. Barn med sämre språkkompetens behöver ofta stöd i leken för att förstå vad leken går ut på (Lillemyr, 2002).

2.3. Förutsättningar för fri lek inom småbarnspedagogiken

I följande avsnitt beskriver jag vilka förutsättningar som behövs för att den fria leken ska uppstå i småbarnspedagogiken. Först redogör jag för trygghetens betydelse i förhållande till den fria leken. Sedan redogör jag för den pedagogiska verksamheten samt pedagogernas delaktighet i den fria leken. Avslutningsvis beskriver jag lärmiljöns påverkan på den fria leken.

2.3.1. Trygghetens betydelse för den fria leken

Enligt Öhman (2011) och Lillemyr (2013) är förutsättningar för att lek ska skapas att barnen känner sig trygga i småbarnspedagogiken. Det är viktigt att barnen känner sig trygga så att leksituationer kan uppstå eftersom lek är helt avgörande för barns trivsel, lärande och utveckling

(Knutsdotter Olofsson, 2009). Trygghet är att barnen vet att det finns någon som bekräftar och skyddar barnet så att hen kan fokusera på lekens värld. Otrygga barn står ofta bredvid och tittar på då andra leker eftersom de inte vågar släppa kontrollen och ge sig in i lekens värld (Knutsdotter Olofsson, 2009). Anknytningen utvecklas succesivt under barnens första levnadsår och barnet börjar alltid med att knyta ett band mellan sig själv samt sina vårdnadshavare (Broberg, Hagström & Broberg, 2012). Eftersom många barn i dagens samhälle spenderar många timmar under sin uppväxt i småbarnspedagogiken blir även pedagogerna betydelsefulla för barnen. Barnen behöver känna anknytning med minst en pedagog, för att det ska känna sig tryggt (Broberg et al., 2012).

Ett positivt lekklimat i småbarnspedagogiken är något pedagogerna behöver arbeta för att skapa. Pedagogerna behöver observera vem och vad barnen leker med och om alla får lov till att vara med och leka (Sundsdal & Øksnes, 2017). Det kan ofta inträffa att några barn inte får vara med i leken av olika orsaker, därför är det viktigt att skapa ett positivt lekklimat i småbarnspedagogiken där alla barn känner att de har någon att leka med. Det är viktigt att ta utgångspunkt i barnens intresse och möta barnen på den nivå det är på. Många av de barn som inte leker i daghemmet har inte tillräckligt goda samspelsfarenheter och det är viktigt att pedagogerna börjar med att bygga upp en relation med barnet för att barnet sedan ska känna sig trygg och börja bygga upp relationer med andra barn. En god relation definieras ofta som en långvarig och upprepad samvaro med en annan människa (Öhman, 2011). Det är pedagogernas ansvar att skapa en god relation med barnet och pedagogerna behöver tänka på vilket sätt hen närmar sig och bemöter varje enskilt barn. Barnet behöver känna att hen är trygg och litar på pedagogerna i omgivningen, när detta är uppnått kan hen övergå till att utforska något tillsammans. Den viktigaste förutsättningen för att leken ska fungera är att barnet känner sig trygg i sina relationer. Det ger barnet den trygghet hen behöver för att kunna vända sig till varandra och tillräckligt med självtillit för att agera självständigt och göra sina egna val i samspelet med andra (Öhman, 2011). Pedagogerna ska kunna hjälpa barnet att reglera sina känslor samt finnas där när barnet behöver tröst. Då barnet är tryggt och vågar bege sig in i lekens värld, så vet hen att det finns en vuxen som hjälper när hen behöver hjälp. Då det uppstår konflikter i leken återvänder barnet ofta till en vuxen för att söka handledning i situationen. Tryggheten är central för leken eftersom då barnet är trygg skapas det möjligheter för att leka.

2.3.2. Lekens roll i den pedagogiska verksamheten

Sundsdal och Øksnes (2017) påpekar att barnens fria lek är hotad av den styrda leken som ska ge barnen målinriktat lärande. FN:s konvention om barnens rättigheter innehåller bestämmelser om mänskliga rättigheter för barn, 196 länder har förbundit sig att följa reglerna varav Finland är ett av dessa länder. Barnkonventionen innehåller 54 olika artiklar. Artikel 31 i barnkonventionen hävdar att barnen har rätt till att bland annat leka (Öhman, 2021). I likhet med Sundsdal och Øksnes (2015) har Öhman (2019) påpekat att FN år 2013 har gett ut en tilläggscommentar till artikel 31 där de vill påminna staterna om denna rättighet då de är bekymrade över om barnen får leka tillräckligt.

Vidare beskriver Öhman (2019) att i många delar av världen anses lek som bortkastad tid, det är en aktivitet utan ett eget värde. Många pedagoger som arbetar inom utbildningen har dessutom inte den tryggheten, förmågan och kunskapen som krävs för att stöda barnens fria lek och för att kunna delta i den på ett lekande sätt (Sundsdal & Øksnes, 2017). Det finns även många forskare som uttrycker oro för att lekens egenvärde ska försvinna, främst gäller oron om pedagogerna är alltför inriktade på att styra leken och verksamheten mot lärande och utveckling eftersom då tar det bort lekens egenvärde för barnen (Ellneby, 2019). Det är viktigt att dokumentera och visa utåt att i småbarnspedagogiken säkras tid och utrymme för barnens lek, eftersom lärarna bör vara medvetna om lekens egenvärde (Ellneby, 2019).

Det är läraren som ansvarar för den pedagogiska verksamheten och därför är det viktigt att man har diskuterat den pedagogiska grundsynen gällande leken i teamet och skapat en verksamhetskultur som bygger på gemensamma värderingar (Utbildningsstyrelsen, 2022). Många enheter använder idag ett teamavtal där man i början av läsåret kommer överens om hurdan verksamhetskultur man vill ha, det skrivs in i detta teamavtal. I likhet med Öhman (2011) lyfter Järvinen och Mikkola (2015) fram att leken bara är möjlig om barnen känner sig trygga samt att det finns plats för leken i den pedagogiska verksamheten. Barnen är bra på att anpassa sig efter verksamhetens rutiner och om det inte ingår tillräckligt mycket tid för lek anpassar sig barnen snabbt till att leka mindre och då blir det svårare för barnen att lära sig leka (Järvinen & Mikkola, 2015). Det är viktigt att få in så mycket lek som möjligt i verksamheten så att barnen anpassar sig till att lära sig leka eftersom man vet hur viktig leken är för barnens utveckling och lärande. I *lagen om småbarnspedagogik* (Finlex, 2018: 540) poängteras det att målet med småbarnspedagogiken är att ordna en mångsidig pedagogisk verksamhet som bygger på barns lek, rörelse, kulturtradition och konst.

Pedagogen Freidrich Fröbel har haft stor inflytelse på utvecklingen av de nordiska daghemmen. Lek, trygghet och omsorg är viktiga komponenter i hans teori (Sundsdal & Øksnes 2017). Vidare påpekar Sundsdal och Øksnes (2017) att Fröbel menade att leken är viktig eftersom barnen får en aning om hur världen hänger ihop då de leker. Sundsdal och Øksnes (2017) har även diskuterat Frøbels teori som bygger på att det är hela människan som skall utvecklas samtidigt och att småbarnspedagogikens främsta uppgift är att ge barnen tid för att leka eftersom det har ett stort eget värde för dem. Sundsdal och Øksnes (2017) samt Öhman (2011) påpekar att barn inte kan låta bli att leka och att barnen lär sig genom leken samt känner ett välbefinnande då de leker. Pramling Samuelsson och Carlsson (2008) påpekar i sin studie att det bör finnas utrymme för den fria leken i verksamheten eftersom barnen helst själva vill bestämma vad de leker. Öhman (2011) lyfter fram att barnen behöver få tid och utrymme för att leka. Enligt *Grunderna för planen för småbarnspedagogik* (Utbildningsstyrelsen, 2022) ska personalen ge tid för att leka samt ge barnen lekro och hela verksamheten ska ta leken i beaktande. Pedagogernas uppgift är att se till att det finns tillräckligt med sammanhängande tid för att planera och utföra leken (Knutsdotter Olofsson, 2009). Pedagogerna bör även se till att leken utövas inom ramar där det är möjligt att hålla koncentrationen en längre tid (Pape, 2016).

2.3.3. Pedagogernas delaktighet i den fria leken

Jag vill härmed uppträcka läsarens minne om vad jag skrev i avsnitt 2.1. Van Oers (2014) skiljer mellan begreppen *fri från* och *fri att*, *fri från* syftar vanligtvis på lek som är fri från vuxna vilket ofta den fria leken avser. Men *fri att* syftar i stället på lekens öppenhet, det vill säga att leken är en öppen aktivitet som kan ta olika riktningar och utesluter inte pedagogers deltagande (Van Oers, 2014).

Utgående från Frøbels teori skulle den fria leken inte störas eller avbrytas av pedagogerna och detta synsätt varade fram till 1970-talet (Öhman, 2011). Sedan dess har utvecklingen gått mot att pedagoger ska vara delaktiga i barnens lek (Ellneby, 2019). Pedagogerna ska inte övervaka leken och följa med i det som händer, utan de ska själva vara deltagare i leken (Laitinen, 2017; Vehkalahti & Urho, 2013). Bland annat lekforskarna Torben Hangaard Rasmussen och Eli Åm menar att pedagoger bör vara delaktiga i barns lek både inomhus och utomhus (Ellneby, 2019). Då man är utomhus är det viktigt att visa närvaron tydligt eftersom utomhusmiljön är stor och man kan inte se och höra allt det som händer.

Öhman (2019) lyfter fram att pedagogerna behöver ha olika strategier och positioner i leken som de kan växla emellan beroende på barngruppen och situationen. Valet av position präglas av vilken syn på leken pedagogerna har (Öhman, 2019). Positionerna löper från att vara en *passiv betraktare*, då betraktar man leken på avstånd och tänker att man inte ska delta i barnens fria lek till att vara en *scenograf* och styra barnens lek (Öhman, 2019). Man borde hitta en position mellan dessa och vara närvarande i leken. Pedagogerna har inflytande på barns lek och behöver därför vara medvetna om hur man förhåller sig till leken och hur man deltar i leken (Nilsson et al., 2019). Pedagogerna ska ses som förebilder för barnen inom leken (Järvinen & Mikkola, 2015). Öhman (2019) betonar att de enda positioner som man alltid måste inta är att vara bekräftande och utmanande. Det vill säga att då man blir inbjuden till leken ska man alltid tacka ja men detta kan dock vara utmanande att genomföra i praktiken. Barn vill ofta att pedagogerna ska vara deltagande i deras lek och de kan behöva inspiration och material till leken för att bevara och utveckla den (Sundsdal & Øksnes (2017). Det innebär även att då man är med i leken så ska man ge utmaningar som passar och som fördjupar leken (Öhman, 2019).

Jag beskrev i avsnitt 2.2.2 Vygotskys lärandeteori. Genom pedagogers delaktighet, stöd och uppmuntran i den fria leken kan man hjälpa barnen att nå från den utvecklingszon som barnen befinner sig i just då till den potentiella utvecklingszonen (Öhman, 2011). Det vill säga att barnen får nya förmågor och kunskaper. Vidare skriver Öhman (2011) att pedagogerna kan ha en baktanke då de är med i leken och att de gärna vill smyga in lite kunskap. Det är dock också viktigt att ibland bara kunna delta i leken utan baktankar om att lära barnen ny kunskap.

Samtidigt som *Grunderna för planen för småbarnspedagogik* rekommenderar att barnen ska ges lekro, ska pedagogerna ändå berika barnens lek (Utbildningsstyrelsen, 2022). Pedagogerna bör även se till att barnen ger lekro till varandra. Barn behöver också få leka själva ibland utan att pedagogerna deltar i leken. Vehkalahti och Urho (2013) lyfter fram att då pedagogerna deltar i leken behöver de komma ihåg att barnen är experter inom temat. Om man deltar i leken ska man inte styra eller ta över leken utan följa barnens perspektiv. Det är en balansgång att kunna följa barnens perspektiv i leken samtidigt som läraren ska inspirera och utmana barnen vidare i deras utveckling (Öhman, 2019).

Pedagogerna behöver ha en medvetenhet om lekens betydelse samt skapa förutsättningar för att varje barn ska kunna delta i fri eller ledd lek i verksamheten. Leken kommer inte av sig själv utan den behöver näring och uppmuntran (Öhman, 2011). Öhman (2011) påpekar vidare att barnen behöver någon som lockar dem till lekens värld och personen behöver vara både känslomässigt och lekfullt närvarande. Enligt Pramling Samuelsson och Asplund Carlsson (2014) är det pedagogernas uppgift att se till att man skapar en miljö där alla

barn får möjlighet att leka. Man ska ge barnen trygga förutsättningar för lek, handleda leken på ett lämpligt sätt samt se till att alla barn har möjligheter att delta i gemensamma lekar utifrån sina egna förutsättningar (Utbildningsstyrelsen, 2022). Pedagogerna behöver känna sin barngrupp och veta vilka barn som kan behöva extra stöd, samt skapa förutsättningar för att alla ska kunna delta i fri eller ledd lek på sin egen nivå. Genom leken lär man känna barnen, man lär sig veta vad barnen tycker om, var barnens talanger finns och hur barnen fungerar i gruppen (Laitinen, 2017).

Genom att vara närvarande i lekstunderna kan man observera om det är något barn som behöver stöd för att komma i gång med att leka, samt handleda och stöda de barn som har behov av det under lekens gång (Sundsal & Øksnes, 2017). Om maktspelet i leken får klara mönster med tanke på vem som ska ha de olika rollerna i leken bör pedagogerna delta för att ändra dessa mönster. De kan handla om att det alltid är samma barn som får bestämma eller några som alltid får de mindre attraktiva rollerna. Då pedagogerna försöker ändra dessa mönster så ger hen barnen nya erfarenheter som de behöver öva sig på. Genom smågruppsverksamhet är det lättare att observera vilka barn som behöver extra stöd och handledning för att kunna delta i lekens gemenskap och det är även lättare för barnen att kunna delta i leken om barngruppen delas upp i små grupper (Järvinen & Mikkola, 2015). Om ett barn får en känsla av att hen inte lyckas i leken kan det bidra till lägre självkänsla. Då man ska stöda ett barn i att lära sig leka är det viktigt att ta utgångspunkt i barnets intresse. Man ska börja på barnens nivå och här måste pedagogen tänka på att återskapa samspelet, tryggheten och dialogen för att sedan kunna utveckla det vidare (Granberg, 2004).

2.3.4. Lärmiljöns betydelse för den fria leken

Enligt *Grunderna för planen för småbarnspedagogik* är det viktigt att säkerställa en lärmiljö som främjar barnens utveckling och lärande (Utbildningsstyrelsen, 2022). Begreppet lärmiljö avses vara en lokal, plats, eller redskap som stödjer barnens utveckling och lärande (Utbildningsstyrelsen, 2022). Jensen (2013) förklarar begreppet lärmiljö som en fysisk plats där leken utspelar sig. I småbarnspedagogen använder man både innemiljön och utemiljön. Utbildningsstyrelsen (2022) betonar att det är viktigt att lärmiljön stöder målen för *Grunderna för planen för småbarnspedagogik*. Lärmiljön kan vara olika i olika daghem och om man lyckas skapa en lärmiljö med genomtänkt planering där barnen inspireras till lek trivs både barn och vuxna mycket bättre (Ellneby, 2019). En bra lekmiljö är ofta en bra lärmiljö och en dålig lekmiljö är ofta en dålig lärmiljö (Winald, 2018).

Lär miljöerna inomhus och utomhus ska utformas tillsammans med barnen och målet är att skapa trygga och inspirerande lärmiljöer samt att barnen ges möjlighet att leka i en lugn och inspirerande atmosfär (Vikingsen, 2020). Vidare påpekar Vikingsen (2020) att man behöver fokusera på både lärmiljön inomhus och utomhus lika mycket eftersom båda arenorna är viktiga komponenter i barnens möjligheter till fri lek. Enligt *Grunderna för planen för småbarnspedagogik* är det viktigt att man använder sig av olika lärmiljöer samt närmiljön (Utbildningsstyrelsen, 2022). Lärmiljön får inte vara statisk utan måste förändras i takt med de förändringar som sker i barngruppen för att kunna vara en arena som utvecklar och stödjer barnens kompetenser (Vikingsen, 2020). Enligt *Grunderna för planen för småbarnspedagogik* ska personalen utveckla lärmiljöer som uppmuntrar barnen att leka (Utbildningsstyrelsen, 2022). För att det ska bli lyckade lärmiljöer så behöver personalen ha barnen med i utformandet av lärmiljöerna. Då barnen är med och formar lärmiljön speglas deras intressen sig i den och tillsammans får barnen och pedagogerna många idéer hur de olika rummen kan se ut samt vad man kan leka i dem. Det ger pedagogerna en bra inblick i vilka intressen det finns bland barngruppen. Det ger rum med många lekmöjligheter och genom att ge barnen möjlighet till att själva skapa sina fysiska rum är de delaktiga i deras vardag. Bergström Eriksson (2017) och Heikkilä et al., (2020) lyfter fram att miljön är avgörande för hur leken och därmed också lärande skapas och barnens perspektiv ska vara med i processen för det ger alla en inblick i vad som är viktigt i barnens liv.

Grunderna för planen för småbarnspedagogik (Utbildningsstyrelsen, 2022) lyfter fram att naturen, daghemmets gård och övrig närmiljö erbjuder upplevelser och mångsidiga möjligheter att leka i och undersöka. Dessa platser ska tas i användning eftersom barnen då har möjligheter att leka med andra lekredskap som finns ute på gården eller i naturen så utvidgas deras lekmöjligheter. Hagen (2018) studie bygger på hur barn i norska daghem tar uteområdet i användning till lek och hur olika faktorer som handlar om utformning av lärmiljön påverkade leken. Resultatet av studien visade att barnen inte intresserade sig så mycket för färdiga lekredskap som klätterställning och rutschkana som fanns på gården. Barnen ville hellre leka i varierade lärmiljöer där de själva kunde påverka miljön och genom detta skapade barnen sina egna lekar och använde olika naturmaterial som leksaker (Hagen, 2018). Det är lika viktigt att barnen är med och påverkar utemiljön såväl som inommiljön eftersom det ger barnen bra förutsättningar för den fria leken. Hagen (2018) lyfter fram att det bör finnas små platser barnen kan gömma sig på utomhus eftersom det då ges möjlighet för flera lekar. Utomhus har barnen helt andra möjligheter att leka lekar som utmanar deras grovmotoriska förmåga.

Vikingsen (2020) beskriver att med små medel och material kan man skapa fina lärmiljöer som stimulerar barnen till att leka. Möblerna inomhus ska vara flexibla i sin placering så att barn kan flytta på dem och bygga sina egna lärmiljöer (Heikkilä et al., 2020; Bergström Eriksson 2017). I likhet med Vikingsen (2020) och Hagen (2018) beskriver Heikkilä et al., (2020) att det är viktigt att barnen känner delaktighet i utformandet av rummen och att man utgår från barnens perspektiv och barnen ska själva kunna bestämma vad de vill leka samt hur lärmiljön ska se ut i deras lek. Bergström Eriksson (2017) förespråkar att man borde ha öppna rum i stället för många små rum med bestämda innehåll som till exempel ett målarrum eller ett bilrum. Winald (2018) lyfter fram att man behöver tänka på fönstren i lärmiljön eftersom barnen ska kunna titta ut och följa med olika saker utomhus. Dämpad belysning kan ge en dämpad ljudnivå, det är bra att få in olika ljuddämpande material på avdelningen (Heikkilä et al., 2020). Material och leksaker ska finnas framme på bord och hyllor så att barnen ser vad som finns tillgängligt (Winald, 2018). Granberg (2004) definierar leksaker som något som barnen leker med och de ska vara inspirerande för barnen, oavsett om det är färdiga pedagogiska leksaker eller ihop plockat material som till exempel kottar (Öhman, 2019). Då pedagogerna vet barnens intressen samt diskuterar med barnen om vilket lekmaterial det skulle vara bra att ha framme så ökar man möjligheterna för lek. En del material bör dock alltid finnas tillgängligt för barnen på avdelningen. Det borde till exempel alltid finnas utklädningskläder till förfogande för barnen eftersom det möjliggör gestaltande av olika roller i leken (Granberg, 2004).

Lekmaterialet behöver vara strukturerat eftersom det hjälper barnen att se vilka möjligheter det finns att leka med. En innemiljö som har bra ordning gynnar även de barn som kan upplevas som stökiga eftersom då det är färre saker på avdelningen och ordning blir barnen mindre stressade (Ellneby, 2019). Om det finns för mycket möbler eller om allting är givet hur det ska se ut finns risken att leken blir stillasittande och begränsad. Det gäller för pedagogerna att skapa förutsättningar för att barnen ska kunna leka. Om vissa platser förutsätter en viss typ av lek blir lekmöjligheterna begränsade. Pedagogerna ska därför bestämma så lite som möjligt på förhand vad barnen ska leka på de olika platserna i lärmiljön (Granberg, 2004).

3. Forskningsansats, metod och datainsamling

I detta kapitel kommer jag att redogöra för forskningsansatsen samt uppfriska läsarens minne med en repetition av studiens syfte och tillhörande forskningsfrågor. Därefter kommer jag att redogöra för intervju som datainsamlingsmetod. Jag beskriver även hur jag valde respondenter och hur genomförande av undersökningen gick till. Efter det kommer en beskrivning av hur jag bearbetade och analyserade mitt datamaterial. Kapitlet avrundas med en beskrivning över tillförlitligheten och trovärdigheten i avhandlingen samt forskningsetiska överväganden.

3.1. Fenomenografisk ansats

Jag har valt fenomenografisk ansats eftersom syftet med min avhandling är att undersöka lärarnas uppfattningar av den fria leken samt vilken roll den fria leken ges i den pedagogiska verksamheten för 3–5 åriga barn i småbarnspedagogiken. Med uppfattningen *av* något avser man människornas grundläggande förståelse av något, medan med uppfattningen *om* något avser man människornas åsikt om något (Uljens, 1989 s.10). Då man vill identifiera olika sätt som lärarna uppfattar ett fenomen på är fenomenografisk ansats naturlig (Dahlgren & Johansson, 2020). Man vill hitta variationerna och likheterna mellan människors sätt att uppfatta världen (Dahlgren & Johansson, 2020). Både Alexandersson (1994) och Dahlgren & Johansson (2020) menar att det centrala målet i en fenomenografisk metodansats är ett sätt att beskriva och analysera människors variationer av tankar och uppfattningar av fenomen i sin omgivning. Jag är medveten om att hermeneutisk ansats kunde ha varit ett alternativ för mig eftersom det också handlar om tolkning.

Syftet med denna avhandling är att undersöka lärarnas uppfattningar av den fria leken samt vilken roll den fria leken har i den pedagogiska verksamheten för 3–5 åriga barn i småbarnspedagogiken. För att uppnå avhandlingens syfte har jag valt att använda följande forskningsfrågor:

1. Vilken uppfattning har lärarna av den fria leken i småbarnspedagogiken?
2. Vilket utrymme anser lärarna att den fria leken ges i verksamheten?

I avhandlingens forskningsfrågor är det respondenters uppfattningar som är centrala, därför är forskningsfrågorna uppbyggda enligt fenomenografisk karaktär. Det vill säga att

forskaren eftersöker respondentens sätt att uppfatta något fenomen (Dalen, 2015). Mina respondenter jobbar som lärare inom småbarnspedagogik på avdelningar som har barn mellan 3–5 års ålder och de kommer att delge sina egna uppfattningar av den fria leken samt vilket utrymme den fria leken får i verksamheten. Respondenterna kan ha olika utbildningar och olika erfarenheter och det är önskvärt att man ser en del variation i avhandlingens resultat för att få en bredare bild av fenomenet ifråga. Alexandersson (1994) redogör för hur människors uppfattningar förändras i takt med att omgivningen och situationerna ändrar sig. Det betyder att mot denna bakgrund blir påföljden att människors uppfattningar kan ändras i takt med ökade kunskaper och nya erfarenheter. Människors erfarenhet är central i fenomenografin. Enligt Dahlgren och Johansson (2020) bidrar fenomenografin till en fördjupad förståelse både av det mänskliga lärandet och av de sätt att förstå omvärlden som ett resultat av lärandet.

3.2. Intervju som datainsamlingsmetod

Fejes och Thornberg (2020) poängterar att den forskningsansats som forskaren väljer att utgå från påverkar vilken datainsamlingsmetod hen väljer. Eftersom denna studie har fenomenografisk ansats, det vill säga att man undersöker variationer av människors uppfattningar så passar kvalitativa intervjuer som datainsamlingsmetod bra (Fejes & Thornberg, 2020.) Genom att använda kvalitativa intervjuer som datainsamlingsmetod får forskaren kännedom om människors tankar och erfarenheter (Trost, 2010). Fejes och Thornberg (2020) påpekar att den kvalitativa forskningen ska kunna förklara de olika fenomen som undersöks i vardagen med hjälp av orddata. Det betyder att forskaren ska kunna göra en analys och få en förståelse för det hen vill analysera genom datamaterialet (intervjuerna) som tillämpats. Både Dahlgren & Johansson (2020) och Tjora (2012) betonar vikten av att intervjuernas spelas in, dels för att få varje ord som är sagt inspelat, dels för att det möjliggör att forskaren kan lyssna på respondenterna aktivt under intervjun och vara engagerad samt ställa följdfrågor efter behov. Däremot lyfter Bell (2006) fram att då respondenternas svar blir inspelade kan det påverka hur ärliga de vågar vara i sina svar under intervjun. Det medverkade sex respondenter i undersökningen och deras uppfattningar delger en bild av hur det enligt dem ser ut i vardagen i småbarnspedagogiken.

Intervjuerna som används i denna studie är halvstrukturerade och det är vanligt i fenomenografisk ansats. Denscombe (2016) och Dalen (2015) förklarar att forskare vanligtvis använder sig av halvstrukturerade intervjuer eller tematiska intervjuer i

forskningsssammanhang. Då forskaren utgår ifrån halvstrukturerade intervjuer är det en fördel att färdigt sammanställa en intervjuguide eftersom man då vet att avhandlingens teman och forskningsfrågor beaktas. Dahlgren och Johansson (2020) påpekar att det är viktigt att intervjuguiden inte innehåller för många frågor. Min intervjuguide innehöll 14 frågor och intervjufrågorna kan begrundas i bilaga 1. Halvstrukturerade intervjuer går ut på att forskaren beslutat innan intervjun vilka fastställda teman som hen skall utgå från men att respondenterna får prata fritt och följdfrågor från forskaren kan förekomma vid behov (Dalen, 2015).

Denscombe (2016) beskriver att en skicklig intervjuare är en expert på bland annat att följa upp det som respondenten sade eftersom det kan finnas något som behöver redas ut och då ska forskaren vara beredd att ställa följdfrågor. Vidare beskriver Dalen (2015) om betydelsen av att det inte får kännas som ett förhör för respondenten eftersom en intervju är en utväxling av information. Intervjuaren skall även vara skicklig på att kontrollera att hen har förstått informationen rätt som respondenten utgivit (Denscombe, 2016). Forskaren ska heller inte döma och hen bör i största grad hålla sina personliga uppfattningar för sig själv. Alexandersson (1994) poängterar att intervjuerna inte får innehålla fasta svarsalternativ eftersom man då inte får fatt på respondenternas egna uppfattningar. Det betyder att frågorna inte ska vara formulerade på ett sådant sätt att respondenten kan svara ja eller nej. Det är viktigt att tänka över hur man formulerar intervjufrågorna samt att intervjufrågorna ger svar på forskningsfrågorna man undersöker. Dalen (2015) beskriver att frågorna ska vara klara och tydliga samt att respondenterna ska kunna förstå frågan och svara på dem. Frågorna får inte kräva en speciell förkunskap, eftersom det är människors uppfattningar man vill undersöka. Dessutom ska frågorna inte vara ledande eftersom det är viktigt att respondenten ska kunna tala fritt och delge sina uppfattningar om temat i fråga. Jag tog detta i beaktande då jag skrev ned mina forskningsfrågor genom att diskutera intervjufrågorna med min handledare samt att jag gjorde en provintervju för att testa forskningsfrågorna.

Dahlgren och Johansson (2020) påpekar att det är viktigt att den som intervjuar får ett så omfattande och uttömmande svar som möjligt. Det finns olika tekniker man kan använda för detta. Dahlgren och Johansson (2020) förklarar att man kan använda en speciell teknik som kallas *probling*. Denna teknik gör det möjligt att utvidga samtalet. Intervjuaren kan ställa följdfrågor som börjar med ” Hur tänker du nu” eller ”kan du berätta lite mera om det”. Även *icke-verbal probling* kan vara ett sätt att få respondenten att utveckla sitt svar (Dahlgren & Johansson, 2020). Då använder intervjuaren nickningar eller hummar för att visa att hen lyssnar men gärna vill höra mera från respondenten. Widerberg (2002) påpekar att man skall låta tysta stunder vara välkomna eftersom de tysta stunderna kan ge både informanten och forskaren en

chans att tänka efter och det kan leda till att forskaren får mera nödvändig information som annars skulle utebli. Jag använde mig av båda metoderna då jag intervjuade och det var bra att jag hade gjort en provintervju så jag fick pröva dessa metoder. Första gången kunde en längre tystnad kännas lite obehaglig dock märkte jag att då hann både jag och respondenten tänka mera och ofta fortsatte de berätta då det varit tyst en stund. Eftersom jag använde mig av *probling* och *icke verbal-probling* samt välkomnade tystnaderna så märkte jag att respondenterna gav mer uttömmande och längre svar.

3.3. Respondenter

Då forskningsplanen godkändes våren 2022 skickade jag in ansökan om forskningslov till tre kommuner i Svenskfinland. I forskningslovet anhöll jag om att få intervju lära re inom småbarnspedagogik som jobbar med barn i 3–5 års åldern. Efter det skickade jag e-postmeddelande till föreståndarna och bad att de skulle skicka informationen vidare till sina medarbetare som arbetade med barn i denna åldersgrupp. De respondenter som var intresserade av att delta i undersökningen kontaktade mig genom e-mail. Respondenterna fick mera information om undersökningen samt en samtyckesblankett som de skulle läsa igenom och godkänna. Samtliga respondenter godkände samtyckesblanketten och kunde därmed frivilligt tänka sig att delta i undersökningen. Vi kommunicerade vidare via e-postmeddelande och de fick mera information om undersökningen samt undersökningens tillvägagångssätt.

Jag valde att intervju lära re eftersom det är de som bär huvudansvaret för att planera, genomföra, utvärdera och utveckla den pedagogiska verksamheten i barngruppen (Utbildningsstyrelsen, 2022). För att få en bred bild av fenomenet förväntade jag mig att respondenterna arbetade i olika barngrupper och helst på olika enheter. Dessutom ville jag gärna att respondenterna hade olika utbildningar trots alla var behöriga lära re inom småbarnspedagogik samt olika långa arbetserfarenheter inom branschen. Kvale och Brinkmann (2014) menar att antalet respondenter beror på undersökningens syfte. Sex lära re var ett rimligt val för mig eftersom intervjuerna var utförliga och informativa. Dalen (2015) påpekar att antalet respondenter inte får vara för många eftersom intervjuerna och bearbetningen av dem är en tidskrävande process. Trost (2010) beskriver att många i respondentens omgivning kan känna till att hen har blivit intervjuad och därför är det extra viktigt att tänka på att aidentifiera uppgifter på olika vis.

Respondenterna som medverkade i undersökningen är alla behöriga lärare inom småbarnspedagogik och har följande utbildningar; pedagogie kandidat, barnträdgårdslärare på institutsnivå och socionom. Jag hade fyra respondenter som alla jobbade på olika enheter från en kommun och sedan en respondent från varje av de andra två kommunerna. Respondenterna har en jämn fördelning mellan ovanstående utbildningar. Tre av lärarna har under 5 års erfarenhet från småbarnspedagogen medan de andra tre har mellan 11–25 års erfarenhet från småbarnspedagogen. Genom att respondenterna både har efterheter och kunskaper om ämnet jag undersöker bidrar de till ett mervärde för avhandlingens resultat.

Med hänsyn till de etiska aspekterna har respondenternas namn kodats om och i avhandlings resultatdel benämns de som L (lärare) som kopplas samman med egen slumpmässig tillhörande siffra. För att respondenterna skall få vara anonyma kopplas inte deras utbildning och arbetserfarenhet ihop till deras uppfattningar när de citeras. Det beslutet tog jag för att ingen ska kunna koppla ihop vilken lärare som uttryckt vad.

3.4. Genomförande

Jag började med att förbereda mig för ämnet jag valt genom litteraturläsning. I början av processen utformades syftet och forskningsfrågorna utgående från syftet. Som följande skrevs forskningsplanen och där ingick också första utkastet av intervjuguiden. Intervjuguiden förbättrades genom min handledares och medstuderandes hjälp då jag presenterade forskningsplanen. Jag fortsatte att läsa litteratur för att lära mig så mycket som möjligt om detta ämne samtidigt som jag sökte relevanta källor till min avhandling. Att ha kunskap om ämnet är en förutsättning för att kunna ställa följdfrågorna under intervjuerna och för att arbetet ska fortskrida (Kvale & Brinkmann, 2014).

Jag genomförde en provintervju före jag började med de riktiga intervjuerna. Dalen (2015) och Widerberg (2002) poängterar att det är viktigt att göra en eller flera provintervjuer för att testa intervjufrågorna eftersom man vill veta om intervjufrågorna ger svar på avhandlingens forskningsfrågor och för att testa sig själv i rollen som intervjuare. Genom tillräckligt med övning så lär man sig bättre teknik då man intervjuar. Forskaren skall ha en förmåga att lyssna på respondenten samt visa intresse för det respondenten berättar om. Respondenten ska få ta tid på sig och prata fritt samt forskaren ska hålla sina egna uppfattningar och synpunkter utanför (Dalen, 2015). Det är vanligt att man behöver ändra om sina frågor efter provintervjun. Jag behövde inte ändra om mina frågor efter intervjun eftersom jag hade

finslipat dem tillsammans med min handledare och med medstuderanden då jag presenterade forskningsplanen.

Före intervjun startade så började vi med lite allmänt prat för att få en bra stämning mellan oss. Enligt Trost (2010) får respondenten gärna uppfatta intervjun som ett samtal men forskaren måste se till att hen får tillgång till respondentens uppfattningar och åsikter. Jag förklarade att respondenterna inte ska tänka på språket och hur de formulerar sig då de svarar. Det gjorde jag för att de skulle känna sig bekväma och veta att jag inte dömer deras svar. Jag försäkrade mig ytterligare en gång att respondenterna ger samtycke till att jag bandar in intervjun innan vi började trots att de hade underskrivit samtyckesblanketten. Jag erbjöd respondenterna att genomföra intervjun genom ett virtuellt möte (Zoom) eller på en plats som de fick bestämma. Tjora (2012) betonar att intervjusituationens plats skall vara trygg för respondenten och jag erbjöd respondenterna att själva välja vilket sätt intervjun skulle utföras på samt vilken dag och tidpunkt intervjun skulle äga rum. Samtliga respondenter valde bort möjligheten att utföra intervjuerna virtuellt. Jag valde att inte delge intervjuguiden på förhand eftersom mitt mål var att få respondenternas uppfattningar av fenomenet i fråga och att få så spontana och ärliga svar som möjligt. Alla respondenter gav uttömmande och välutvecklade svar under intervjuerna. Kvale och Brinkmann (2014) menar att det inte finns ett svar på hur många respondenter man behöver få eftersom man ska intervju så många respondenter som behövs för att ta reda på det man som forskare vill veta. Genom mina sex intervjuer ansåg jag att forskningsmaterialet var tillräckligt eftersom det förekom en del upprepningar bland svaren på frågorna.

3.5. Analys och bearbetning av datamaterial

Intervjuerna resulterade totalt i 3 timmar och 21 minuter inspelat material. Intervjuerna varade från 25 minuter till 55 minuter. Jag transkriberade varje intervju inom kort då den var genomförd eftersom den var färskt i minnet. Transkribering betyder att intervjuerna ordagrant skrevs ut i löpande text (Dalen, 2015). Om respondenterna hade långa pauser noterades det i transkriberingen med en parentes. Genom transkribering formas samtalet till en mer hanterlig form för analys och blir därmed starten på den analytiska processen (Kvale & Brinkmann, 2014). Bogdan och Biklen (2007, refererade i Fejes & Thornberg, 2020, s.35) förklarar den analytiska processen som den del av arbetet då forskaren systematiskt undersöker och granskar sitt datamaterial och ordnar det för att komma fram till ett resultat.

Processen med att analysera datamaterial påbörjades först efter att alla intervjuer transkriberats klart. Jag har bestämt mig för att utgå ifrån Dahlberg och Fallsbergs (1991) fenomenografiska dataanalys som består av sju olika steg. Dataanalysen hjälper mig i arbetet med att kunna besvara mina forskningsfrågor och bearbeta samt analysera allt datamaterial jag har samlat ihop. Dahlgren och Johansson (2020) redogör för den fenomenografiska analysmodellens sju steg.

Det första steget i sjustegsmodellen går ut på att man först *bekantar sig med materialet*. Forskaren ska flera gånger läsa igenom det transkriberade materialet och det resulterar i att forskaren har granskat datamaterialet noggrant. Jag printade ut alla transkriberade dokument för att kunna skriva minnesanteckningar parallellt med läsningens processen. Andra steget i analysen är *kondensation* och där ska man hitta det betydelsefulla i materialet. Det går ut på att man identifierar och sorterar ut de väsentligaste uppfattningarna som svarar på forskningsfrågorna. Jag har streckat under väsentligt material med två olika färger och varje forskningsfråga hade sin egen färg. Det hjälpte mig i arbetsprocessen att uppfattningarna var understreckade när jag skulle börja kategorisera. Jag kopierade även in svaren i ett nytt Word dokument och hade ett dokument för varje forskningsfråga. Vidare förklarar Dahlgren och Johansson (2020) att det tredje steget som används i analysprocessen är *jämförelse*. Här ska forskaren undersöka skillnaderna och likheterna i materialet från de transkriberade intervjuerna. Här markerade jag ut skillnader och likheter för att förbereda inför steg fyra som handlar om *gruppering*.

Det fjärde steget går ut på att man ska kunna gruppera respondentens svar. Det vill säga vilka likheter och skillnader det finns i svaren. Det femte steget handlar om att *artikulera kategorierna* och här står likheterna i fokus. I denna kategori ska kärnan av likheterna finnas i de olika kategorierna. Forskaren behöver även dela in kategorierna utifrån respondentens olika uppfattningar och bestämma hur många olika kategorier det behöver finnas. Det är viktigt att tänka över hur stor en variation i en kategori kan vara utan att man behöver laga en ny. Vidare beskriver Dahlgren och Johansson (2020) att det sjätte steget i analysprocessen handlar om att man ska *namnge kategorierna*. Här ska de olika kategorierna namnges som man har arbetat med i steg fem. Namnet på kategorien skall vara kort men forskaren behöver anstränga sig för att försöka hitta det mest karakteristiska i innehållet. Jag upplevde det som utmanande att namnge de olika kategorierna under båda forskningsfrågorna. Det var det svåraste steget för mig under analysprocessen. Det sjunde steget går ut på att forskaren noggrant ska genomgå kategorierna och jämföra varje uppfattning, det kallas för den *kontrastiv fasen*. Här granskar man alla urklipp ytterligare en gång. I detta steg sammanslås liknande kategorier som gör att

det blir färre kategorier. Kategorierna i denna avhandling har utvecklat tre huvudkategorier till forskningsfråga ett samt två huvudkategorier med tillhörande underkategorier till forskningsfråga nummer två. Inom fenomenografisk forskning kallas resultatet för utfallsrum och därför är de kategorier som bildas under analysprocessen utfallsrum (Dahlgren & Johansson, 2020).

3.6. Tillförlitlighet och trovärdighet

Kvale och Brinkman (2014) lyfter fram att inom samhällsvetenskapen och pedagogiken är trovärdighet då en metod undersöker det som forskaren har som avsikt att analysera. Trovärdigheten i denna avhandling består av de olika valen under hela forskningsprocessen. Därför beskrivs noggrant valet av respondenter, metoden och forskningsansatsen. Trovärdighet benämns inom forskningssammanhang som validitet (Trost, 2010). Trovärdighet kan först påvisas då forskaren har fått svar på sina forskningsfrågor. Forskaren behöver ha kännedom och kunskap om tidigare forskning och teorier som finns inom det tema hen undersöker. Vidare påpekar Trost (2010) att forskaren måste kunna bevisa att data och analyser är trovärdiga. Det resultat som forskaren kommer fram till jämförs med andra studiers resultat. Jag har kopplat mitt resultat ihop med tidigare forskning och bekantat mig med området och tidigare forskning redan före materialinsamlingen. Det mest centrala för hög trovärdighet är när forskaren kan göra kopplingar till tidigare studier och att den sker innanför vetenskapliga ramar (Tjora, 2012).

Jag presenterar även en riklig mängd citat för att synliggöra respondenters verkliga mening utöver för min egen tolkning av svaren. Det ökar avhandlingens trovärdighet. Jag hoppas att mina respondenter varit ärliga i sina svar, dock är det inget man kan garantera till hundra procent. Denscombe (2016) påpekar att data från intervjuer baseras på vad respondenterna säger och inte på vad de gör i praktiken. Jag valde att ansöka om forskningslov i tre kommuner eftersom jag strävade efter att få så mycket variation som möjligt i respondenternas svar. Ansöker man bara från en kommun kan man riskera att de jobbar på ett ganska lika sätt och det kan resultera i liknande uppfattningar om olika fenomen. Dessutom ville jag gärna att respondenterna hade olika lång arbetserfarenhet eftersom jag ville försöka få mera variation i svaren.

Larsen (2009) anser att det är viktigt att forskaren ska få svar på sina forskningsfrågor genom sitt material. Det betyder att forskaren behöver kunna ställa relevanta frågor till respondenterna så att hen får svar på sina forskningsfrågor. Intervjufrågorna som ställts till mina

respondenter har noggrant planerats, bland annat genom att genomföra en provintervju för att se om jag får svar på mina forskningsfrågor. Forskaren har nästan alltid intresse eller engagemang i det hen forskar om och det kan även betraktas som en störning eftersom det kan påverka resultatet (Tjora, 2012). Fast forskaren försöker vara neutral är det svårt att förbli helt neutral hela forskningen igenom. Jag har försökt lämna mina egna hållningar till sidan, dock är det endast jag som analyserat resultatet och kan ha tolkat någon uppfattning på ett sätt som jag inte skulle ha tolkat det om jag inte hade intresse i forskningsområdet. I hopp om att hålla mina egna hållningar borta från analyseringen av resultatet har jag valt att intervjua respondenter som arbetar med 3–5 åriga barn eftersom jag själv varit verksam inom förskolan alla mina arbetsår hittills. Jag försöker mitt yttersta för att åstadkomma samma resultat som en annan forskare skulle få med mitt datamaterial.

3.7. Forskningsetiska aspekter

Jag ansökte om forskningslov från de tre kommuner i Svenskfinland som jag hade hänvänt mig till. Jag skickade även ut ett e-postmeddelande med information om mig och min avhandling till cheferna för småbarnspedagogik samt alla föreståndare i dessa tre kommuner. Föreståndarna vidarebefordrade e-posten till deras lärare. Trost (2010) poängterar att de etiska aspekterna är av stor betydelse och respondenterna har rätt till sin egen integritet och värdighet. Jag bifogade ett informationsbrev som även innehöll en samtyckesblankett för att skriftligt redogöra för varje enskild respondent de etiska aspekterna. Det handlade om att klargöra att allt baserar sig på frivillighet och att allt material används konfidentiellt samt att garantera att respondenterna inte under några omständigheter kommer att kunna igenkännas (Denscombe, 2016).

Jag bad respondenterna ta kontakt med mig om de var intresserade att delta i undersökningen eftersom det ska ske frivilligt och utan yttre påtryckningar. Under de första fyra veckorna hade sex respondenter kontaktat mig. Vi kommunicerade över e-postmeddelande och jag var tydlig i mina instruktioner. Jag lät dem ta tid på sig och fundera om de ville delta eller ej i lugn och ro. Dessutom poängterade jag att de inte behöver ha någon viss förkunskap för att delta eftersom syftet i avhandlingen är att fånga upp variationer av uppfattningar av ämnet jag undersöker om. Trost (2010) lyfter fram att det är viktigt att säga till respondenterna när intervjun förväntas äga rum samt hur länge den förväntas ta före de frivilligt tackar ja till att delta. Då de bestämt sig för att delta i undersökningen fick de bekräfta till mig att de har läst

informationsbrevet och tagit del av samtyckesblanketten. En ifylld samtyckesblankett var nödvändig för att påbörja en intervju. Jag försäkrade dem att inspelningen raderades direkt efter transkriberingen med tanke på att skydda respondentens anonymitet. Trost (2010) påpekar att anonymitet menas att man inte vet namnet eller några andra igenkänningstecken på den som blivit intervjuad. Detta gjorde jag bland annat genom att koda om namn till L1 (lärare 1), L2 (lärare 2) och så vidare samt ta bort andra namnuppgifter såsom kollegor, daghem eller liknande.

Dalen (2015) menar att forskaren har ett ansvar för att skydda respondenten genom hela forskningsprocessen. Etiska överväganden samt tystnadsplikten har jag förbundit mig till under hela avhandlingens process. Jag tar i beaktande de forskningsetiska regler och krav som både Denscombe (2016) och Forskningsetiska delegationen (TENK, 2019) beskriver. Då intervjuer utförs bör de föregås av ett informerat samtycke. Deltagande är frivilligt och respondenten har rätten till att dra sig ur när som helst under avhandlingens gång, dock senast då avhandlingen ska publiceras. Vidare beskriver Denscombe (2016) att man bör beakta datasäkerheten och endast samla in den information som behövs samt att arbetet ska ske på ett ärligt sätt. Där ingår bland annat det centrala att jag ska skydda respondenternas identitet. Vidare har respondenterna fått kännedom om att jag förvarar materialet på ett säkert ställe och förstör det inspelade materialet då transkriberingen är färdig. Då min avhandling blir färdig kommer den att publiceras i DORIAS bas där den finns tillgänglig för alla att ta del av.

4. Resultatredovisning

I detta kapitel presenteras undersökningens resultat. Avhandlingens två forskningsfrågor besvaras utifrån datamaterialet, det vill säga intervjuerna som jag har analyserat och arbetat med. För att underlätta för läsarna och som en del av analysarbetet har jag delat in de olika kategorierna in i huvud- och underkategorier. Forskningsfråga ett har tre huvudkategorier, *fria leken sker på barnens villkor*, *fria lekens betydelse för lärandet* och *pedagogens delaktighet i den fria leken*. Forskningsfråga två har två huvudkategorier, *förutsättningar för den fria leken i verksamheten* och *begränsningar för den fria leken i verksamheten* samt varje huvudkategori har tre tillhörande underkategorier. Ett urval av datamaterialets citat har gjorts för att belysa helheten i kategorierna. Jag har efter etiskt övervägande valt att inte koppla lärarnas uppfattningar till den specifika lärarens utbildning eller hur lång arbetserfarenhet de har för att säkerställa respondenternas anonymitet. Med tanke på det nämner jag som jag tidigare beskrivit respondenterna som L (som står för lärare) och därtill en egen slumpartad given siffra. I avsnitt 3.3 presenterades respondenterna som har medverkat i undersökningen.

4.1. Lärarnas uppfattning av den fria leken

Undersökningens första forskningsfråga handlar om hur lärare inom småbarnspedagogik uppfattar barnens fria lek. Det finns tre huvudkategorier till denna forskningsfråga: *fria leken sker på barnens villkor*, *fria lekens betydelse för lärande* och *pedagogens delaktighet i den fria leken*. Respondenternas anser är att den fria leken sker på barnens villkor och att barnen ska få bestämma innehållet i leken. Barnen vill gärna leka och barnen får nya erfarenheter och kunskap genom leken. Alla respondenter menade att det är viktigt för pedagogerna att ha kunskap om värdet av den fria leken. Dessutom nämnde respondenterna att pedagogen är en rollmodell för barnen i den fria leken och att pedagogerna ska inta en närvarande och deltagande roll. Jag har valt att åskådliggöra lärarnas uppfattningar av den fria leken i figur två nedan.

Figur 2: Uppfattningar av fri lek hos lärare inom småbarnspedagogik

Huvudkategorier
4.1.1 Fria leken sker på barnens villkor
4.1.2 Fria lekens betydelse för lärandet
4.1.3 Pedagogens delaktighet i den fria leken

4.1.1. Fria leken sker på barnens villkor

Alla respondenter nämnde att då barnen leker fri lek så ska de själva få bestämma vad de leker med samt var de leker. De får bestämmanderätt över vad de vill leka under sin tid i småbarnspedagogiken.

L2: Jag tänker fri lek som så att barnet själv har bestämmande rätt över vad de vill leka. Vi försöker jobba könsneutralt men man ser det nog ganska starkt ändå vad de är intresserade av.

L3: Fri lek för mig är när jag själv får välja vad jag gör och får vara med den som jag vill vara med och ingen som säger till mig hur jag ska göra. Jo, fria leken är i min värld där barnen får själva välja vad de gör i verksamheten, bestämma sitt program så att säga för dagen, eller just för den stunden.

L4: Barnen får leka liksom mera fritt. Det är inte det här med att man bygger upp och ställer igång och bestämmer vad de ska leka.

Dock nämnde två av respondenterna att det bör finnas olika alternativ för barnen som de kan välja mellan, så att alla hittar något de vill leka med. Här kan man till exempel använda sig av

ett lekschema, så kan barnen sätta sitt namn på de lekar de vill delta i. Genom lekscheman kan barnen även börja leka med andra barn än de brukar samt prova på nya lekar.

L1: Fri lek är för mig att barnen själva ska få välja vad de vill leka. Det ska finnas olika alternativ, vi skall alltså ha olika alternativ som barnen själva kan välja emellan.

L2: De kanske inte alltid hittar något de vill leka, men då måste man vara där och ge lite förslag, eller använda något schema.

Det är viktigt att det finns olika alternativ för barnen att välja mellan, då har alla en bättre chans att kunna hitta en lek de vill vara en del av. Dessutom kan man genom lekscheman erbjuda barnen nya lekar, så de inte alltid väljer den samma lek, på det viset kan man även få nya vänner.

4.1.2. Fria lekens betydelse för lärandet

Alla respondenter tycker att barnen lär sig många färdigheter genom den fria leken. Barnen övar sig på bland annat sociala och motoriska färdigheter samt språkliga färdigheter. Den fria leken är den viktigaste arena för barn då de ska öva sig på sina nya färdigheter.

L1: Barnen har rätt att få leka och de leker för att de lär sig. De lär sig också att kommunicera och samarbeta med andra barn.

L3: Det kommer språk, det kommer samarbetsövningar, det kommer motorik, det kommer språk, men det sa jag redan, det kommer fantasi, medvetenhet, problemlösning och allt sånt in i deras lek. En vardags, hmm en anpassning till vardagen rentav bara som utvecklar dem vidare. Barnen är sådana som suger åt sig allt nytt som kommer emot dem.

Genom leken kan man få in många av läroplans mål, man måste bara vilja se det. Leken ska vara pedagogernas verktyg i undervisningen.

L2: Vi kan ju faktiskt se många lärområden i barnens lek, bara vi väljer att se det. Leken ska ju vara vårt verktyg, det står det i alla styrdokument. Inläringen

fungerar bäst genom leken, och i fria leken när barnen själva får bestämma vad de gör så är de motiverade för att lära sig.

L5: Nå jag tycker att leken är ett jättebra verktyg att använda all form av inläring som barnen behöver. Leken är det viktigaste eftersom det är på det sättet som barnen "jobbar" så att säga. De kan utvecklas kognitivt, fysiskt, känslomässigt socialt. Allt får man ju in i leken, och allt detta ingår ju i läroplanens mål.

Många av respondenterna poängterade att lärande bör ske genom leken eftersom det är genom leken som barnen är mest motiverade för att lära sig. Det kräver dock att pedagogen är närvarande och deltagande i barnens lek för att det ska lyckas.

4.1.3. Pedagogens delaktighet i den fria leken

Då respondenterna förklarade vad fri lek betyder för dem så var nästan alla och nämnde om hur viktig roll pedagogerna har i den fria leken. Endast en respondent nämnde inte pedagogens roll då hen förklarade vad hens uppfattning om fri lek var. Eftersom den fria leken ska vara ett verktyg för pedagogerna i deras vardag, betyder det även att de ska vara närvarande och deltagande i barnens lek. Under lekens gång kan det uppstå konflikter, där behöver barnen ibland en vuxen för att hjälpa med problemlösning. Pedagogerna bör även försöka bygga leken vidare på barnens intressen samt berika leken.

L2: De kanske inte alltid hittar något de vill leka, men då måste man vara där och ge lite förslag, för det är ganska vanligt idag att barnen inte direkt vet vad man kan leka. Framför allt vara med då det behövs, dra sig undan då man märker att leken börjar flyta på. Vuxna rollen är viktig för att fria leken ska bli en positiv upplevelse för barnen och vi hjälper dem med konflikterna.

L1: Vi vuxna ska se barnen, lyssna på barnen och kan se från deras önskemål förverkliga vad dom vill leka och det som de är intresserade av. Vi ska vara närvarande i barnets lek. Och vara uppmärksamma och nyfikna på vad barnen leker. Också fråga barnen vad de leker och försöka bygga vidare på deras intressen och såklart ska vi vara där som stöd om de uppstår konflikter i leken.

Alla respondenter var överens om att pedagoger behöver finnas till som stöd i leken, delta på barnens premisser utan att försöka styra leken. Dock nämnde någon respondent att då pedagoger deltar i leken så är det svårt att inte börja styra leken eftersom de vill att barnen ska lära sig något nytt. Men de nämnde även att man ska berika leken, så man kan smyga in lite lärande utan att man ändrar lekens innehåll.

L5: Vi är ändå där och kan ge rekvisita som de behöver, eller kommer med en stund i leken för att styra den i rätt riktning om man märker att ett barn blir utanför. Utan för att styra allt för mycket, man kan finkänsligt försöka styra leken.

Dessutom kan man under den fria leken se helt nya sidor hos barnen. En del barn behöver hjälp med att hitta på något att leka, eller att hitta kompisar. En del av respondenterna sade att de märker att dagens barn har sämre fantasi till att hitta på lekar och där kräver det mycket mer av pedagogerna för att barnen ska ”lära” sig leka och hitta glädjen vid leken.

L5: Det är bra att delta i barnens lek, ofta får man uppleva nya sidor hos barnet i leken. Samma barn kan vara helt tyst under ledda stunder, men under den fria leken blomstrar barnet helt upp.

L4: Många av barnen i gruppen behöver hjälp med att komma igång i leken, medan andra barn med bra fantasi bara börjar. Där har vi en viktig uppgift, lära barnen att leka.

Något som också poängterades var att en del pedagoger inte upplever att de har tid att delta i barnens lek, då det är så många barn i gruppen och flera uppgifter som borde lösas på en gång. Det är inte naturligt för alla pedagoger att delta i barnens lek, några berättade att de har fått öva sig på den biten.

L6: Det är någonting jag önskar jag själv skulle kunna vara mera med i, jag upplever inte att jag har tid att ge mig in i leken med barnen. Det känns hemskt att säga att man inte känner att man har tid för det.

L5: Det beror också på barnen, men jag ser nog att pedagogerna ska gå med i leken. Det var svårt för mig i början, att nu skulle jag borde leka, men efter tiden

så lär man sig och sen märker man ju att barnen får glädje av det och man ger mera av sig själv om man själv är med i leken. Man måste lära sig lägga de andra saker till sida och vara med i barnens lek.

Två av respondenterna uttryckte att den fria leken inte betyder att det är en paus för de vuxna i vardagen.

L3: Ibland kan det kännas som om man tar fria leken till egen paus för vuxna, det beror så på personer. Är du den som är engagerad och tycker om att leka eller är du den som tittar på och är på kaffe 45 min. Fria leken ska absolut inte vara en paus för oss, för den kräver massor med vuxennärvaro.

Som pedagog skall man vara en närvarande vuxen i barnens lek, för att det ska bli ett lyckat tillfälle för alla iblandande. Det krävs övning för att veta vilken position pedagogerna behöver inta i barnens lek samt att ge sig själv tiden till att delta.

4.2. Utrymme för den fria leken i den pedagogiska verksamheten

Den andra forskningsfrågan handlar om vilket utrymme lärarna anser att den fria leken ges i den pedagogiska verksamheten. Det presenteras genom två huvudkategorier, *förutsättningar för den fria leken i verksamheten* och *begränsningar för den fria leken i verksamheten*. Huvudkategorierna har tre tillhörande underkategorier. Lärarnas uppfattningar av vilket utrymme den fria leken ges i verksamheten åskådliggörs i figur 3.

Figur 3. Lärarnas uppfattningar av vilket utrymme den fria leken ges i verksamheten.

Huvudkategori	Underkategori
4.3. Förutsättningar för den fria leken i verksamheten	4.3.1 Balansgång mellan fri lek och ledd lek 4.3.2 Lektid under längre sammanhängande stunder 4.3.3 Lärmiljöns möjligheter
4.4 Begränsningar för den fria leken i verksamheten	4.4.1 De dagliga rutinerna 4.4.2 Pedagogers förhållningssätt till leken 4.4.3 Avsaknad av tid och resurser

4.3. Förutsättningar för den fria lekens roll i den pedagogiska verksamheten

Respondenterna uttrycker att det är viktigt med en balansgång mellan fri och ledd lek i den pedagogiska verksamheten för att ge förutsättningar för att barnen får båda formerna av lek. Fri lek ska erbjudas i verksamheten och det är personalens ansvar att främja möjligheter för att barnen ska leka. Lärmiljön diskuteras som både en förutsättning samt en begränsning för barnens fria lek i den pedagogiska verksamheten.

4.3.1. Balansgång mellan fri lek och ledd lek

Fyra av respondenterna uttryckte att de planerar verksamheten kring den fria leken. Leken är ett stort område i den pedagogiska verksamheten som sker inom småbarnspedagogiken.

L4: Vi bygger upp vår dag genom den fria leken, barnen ska få tid till fri lek.

Även fast många av respondenterna tyckte att den fria leken var det viktigaste i småbarnspedagogikens verksamhet, så uttryckte de även att en kombination mellan ledd verksamhet och fri lek vore det bästa. Målet är att uppnå en fin balans mellan den fria leken och ledda verksamheten.

L4: Genom att man bygger upp verksamheten från leken, leken är nummer ett och sedan tar man verksamheten. Då tycker jag att man får en fungerande och bra vardag, båda delarna kommer in.

L3: Vi har strukturerat upp vår verksamhet med en jämn balans mellan fri och ledd lek, det känns som om barnen uppskattar det.

L5: Då vi har smågruppsverksamhet gör vi något som jag har planerat, men jag planerar också alltid in fri lek före eller efter detta, eller till och med både före ledda och också efteråt.

L6: Det är nog den gyllene medelvägen som man borde ha, lite av varje.

Fem respondenter berättade att de alltid hade fri lek utomhus. En av respondenterna berättade att de hade både ledd verksamhet, i form av till exempel gymnastik samt fri lek utomhus.

L5: Ute har vi alltid fritt. Men vi följer med såklart vad barnen gör.

L3: Ute får de i princip leka men vi har också ledd verksamhet. Vi har till exempel gymnastik.

Respondenterna hade mycket tankar kring balansgången mellan ledd och fri lek i verksamheten. Respondenterna menar att en bra verksamhet är uppbyggd kring leken men att den ledda verksamheten behövs också för att uppnå kvalitet i småbarnspedagogiken.

4.3.2. Lektid under längre sammanhängande stunder

Respondenterna försökte erbjuda barnen lektid i längre sammanhängande stunder. De hade fokus på att oavsett barnens vårdtider så skulle det finnas möjligheter för att hinna leka. De som

kom senare på morgonen skulle ha möjlighet på förmiddagen att leka, samt de som gick tidigt hem skulle hinna leka på morgonen. Dock visar det sig att det inte alltid är möjligt i praktiken att ge alla barn längre sammanhängande lekstunder.

L6: Vi försöker nog ge barnen längre sammanhängande stunder med lek oavsett vilka tider de är på dagis.

Tre av respondenterna nämnde att det är viktigt att barnen ges tid till längre sammanhängande lekstunder, eftersom det tar tid för barnen att bygga upp leken och alla barn är inte duktiga på att hitta på något direkt.

L1: Barnen måste få tid på sig, det tar länge för dem att hitta på lekar ibland. Vi har ett lekschema som hjälper barnen att välja lek.

Lekscheman strukturerade upp den fria leken för några grupper som respondenterna representerade. De hade bilder på alla möjligheter man kunde välja emellan, och så fick barnen lägga sitt namn på den bild de ville leka med. Det hjälpte barnen att komma i gång med den fria leken. En respondent nämnde dessutom att barnen behöver mycket tid för lek för hälften av lektiden går ofta ut på planeringen av själva leken, så har de knappt med tid hinner de inte komma igång med själva leken.

4.3.3. Lärmiljöns möjligheter

Respondenterna är av samma åsikt att lärmiljön är viktig för att ge barnen möjligheter till fri lek i verksamheten. Många av respondenterna menade att avdelningarna idag är allt för små och för många barn, så det är en utmaning i att kunna ordna fina och inspirerande lärmiljöer. Dock menar respondenterna att barnen inte kräver stora och fina lärmiljöer, det ska finnas spelrum för barnens fantasi och barnen ska känna att det finns lekmöjligheter som de intresserar sig av.

L6: Vi försöker använda alla våra utrymmen vi har, så att alla barn skulle hitta på något att göra i den fria leken.

L2: Vår hemlek är väldigt simpel, barnen behöver inte mera än det. De ska kunna använda sin fantasi och själva hitta på saker man kan använda i hemleken.

L1: *Viktigast är ju att barnen känner att det finns lekmöjligheter som de tycker om och vill leka med. Vi har begränsat utrymme på vår avdelning, så de gäller att tänka smart.*

Respondenterna var av samma åsikt att det är rolleken och konstruktionslekar som dessa 3–5 åriga barn helst leker med. Men på de avdelningar där de hade större utrymmen var även rörelsebetonade lekar populära.

L1: *Jag skulle säga att rollekarna är populärast. De tycker även om att bygga med olika saker, till exempel plusplus.*

L5: *Nå där har nu varit hemskt mycket bygglekar, det ska vara lego, bygga med byggklossar olika grejjer som de kan köra runt omkring med bilarna. Eller så är det traditionell rollek.*

L3: *Rollekarna är nog mest poppis. Allt från bilar, byggas, hemlek, hemskt mycket rörelse betonat har vi som barnen håller på. Vi försöker ha massor av material framme och leksaker och material överlag som ska inspirera barnen till leken.*

Respondenterna var överens om att de försökte tänka på att ha barnen med i utformningen av lärmiljön för att fria leken ska kunna lyckas bättre i verksamheten.

L1: *Vi jobbar på det sättet att vi försöker bygga upp och förnya, ändra olika lekställen till barnet så att leken ska fortsätta vara inspirerande. Barnen är också med och hjälper till och laga miljön med oss, det är ju de som ska leka där.*

L3: *Vi är nog hemskt observanta att följa med vad barnen intresserar sig av, de äldre barnen deltar riktigt mycket i utformningen av lärmiljön. Barnen ska själva ändra rummet efter det de vill leka, de kan bli helt andra lekar än vad de var tänkt.*

L5: *Barnens intressen styr vår lärmiljö, begär barnen något som vi inte har försöker vi höra med de andra avdelningarna om vi kan få låna det.*

Barnen utvecklar genom delaktighet sin förståelse för ansvar och konsekvenser av val. Dessutom motiverar det barnen att leka om de själva får vara med och bygga lärmiljöerna. Det skulle vara bra om det finns något lekförråd som barnen kan komma med till ibland, och se vad det finns för möjligheter att leka med.

4.4. Begränsningar för den fria leken

Respondenterna tar även fasta på begränsningar till den fria leken i den pedagogiska verksamheten. De uttryckte bland annat att de dagliga rutinerna och pedagogernas förhållningssätt till lek kan bli begränsningar till den fria leken i den pedagogiska verksamheten. Respondenterna uttryckte att lärmiljön kan vara både en förutsättning samt en begränsning till barnens möjligheter till fri lek.

4.4.1. De dagliga rutinerna

Respondenterna nämnde att det finns en del begränsningar vad gäller den fria leken i verksamheten. De menar att det kan vara svårt ibland att prioritera fri lek i småbarnspedagogiken, då det finns fasta rutiner som tar mycket tid.

L4: Vila är också en begränsning, då faller ju leken bort.

De som inte sover behöver endast vila en liten stund. Då de stiger upp kan de inte leka helt fritt på avdelningen eftersom man behöver samlas i ett rum och det bör föregå tystare lekar på grund av sovande barn.

L5: Efter vår vila får man välja vad man vill göra, men de ska vara en lugn aktivitet vid ett bord. Så det är ju inte helt fri lek tycker jag, den är ju delvis styrd.

En av respondenterna nämnde att de fasta rutinerna tar cirka 3 timmar av vardagen i småbarnspedagogiken. Bland annat det resulterar i att respondenterna upplevde att de fasta rutinerna är en begränsning för den fria lekens utrymme i den pedagogiska verksamheten.

Några respondenterna nämnde också avbrytandet av barnens lek. Respondenterna tycker inte att det ges möjligheter för längre sammanhängande stunder till lek. Ibland behöver avbrytande ju ske av naturliga skäl som de fasta rutiner med till exempel mat, men att avbryta barnens lek för en mindre viktig samling tyckte de inte om.

L4: Alltså om alla barn är igång i leken, så avbryter jag inte deras lek för att hålla en samling bara för att klockan slagit ett visst klockslag, utan då väntar jag lite.

L2: Jag sörjer den fria lekens avbrott på jobbet, det är avbrott på avbrott, och där har jag försökt kämpa emot det men har inte helt lyckas ännu. Jag lider helt av det, jag tycker inte heller om att bli avbruten med det jag gör.

I dagens läge pratar man också mycket om att barnen har blivit sämre på att leka, därför skulle det vara viktigt att inte avbryta barnens lek om det inte absolut är nödvändigt (Ellneby, 2019). Det kan leda till att barnen får svårt att hitta på vad de ska leka, då de inte har tiden till att leka ostört.

4.4.2. Pedagogernas förhållningssätt till den fria leken

Fyra av mina respondenter uttryckte att personalgruppens förhållningssätt till leken är lite olika. Då man i början av läsåret gör upp ett teamavtal man ska följa känns det enligt dessa respondenter att man är överens om hur man ska se på barnens lek. Dock märker respondenterna i praktiken att förhållningssättet är olika bland personalen. Respondenterna tycker det är viktigt att man diskuterar förhållningssättet till leken samt för andra pedagogiska diskussioner kring det tema. Man behöver komma fram till gemensamma regler och linjer för verksamhetskulturen.

L5: Vi ska diskutera vårt förhållningssätt till leken igen. För mig är det okej såhär, för dig är det okej sådär, vi måste kompromissa och komma fram till en gemensam linje. Så barnen vet att det alltid är det samma som gäller.

L2: Vi bör diskutera vad planerna säger igen, vad barnen lär sig om leken, och att det är okej att leken ibland ser lite kaos ut. Vi får få pedagogiska diskussioner i vårt hus, man borde prata om grundsyn och värderingar mera.

Några av respondenterna nämnde även att en del i deras personalgrupp tycker att den ledda leken är mycket viktigare än den fria leken. De vill gärna lära barnen mera och då menar de att man inte bara kan låta barnen leka. Det sätter en stor begränsning för den fria leken i den pedagogiska verksamheten.

L3: Då hade X den åsikten att vi helt klart måste ha program åt dem, inte kan man bara leka. Då sa jag nog nej.

Två av respondenterna tyckte att den fria leken lätt glömdes bort i deras vardag och att det viktigaste var all ledd verksamhet som personalen planerade. En av respondenterna uttryckte att de har för mycket planlagd verksamhet och verksamheten börjar upplevas som en skola. En respondent uttryckte mycket stress kring allt vad man bör uppnå som planen i småbarnspedagogik rekommendera och hen tycker att de behöver mera ledd lek för att nå alla mål som planen önskar. Båda respondenterna var överens om att man önskade att arbetsteamet började öppna ögonen upp för att barnen faktiskt lär sig detta genom fria leken och inte bara genom ledd verksamhet.

L2: Man kommer kanske in på fel spår om man har mycket planlagt, man börjar se det som en skola. Först musik 9–10 och så vidare. Vi kan ju faktiskt se mycket av läroplanens områden i barnens lek, om vi väljer att se det, det kräver att alla förstår det i arbetsteamet.

L6: Läroplanerna kan nog ibland få en stressad, man tycker att man behöver mera ledd lek för att barnen ska lära sig allting. Men genom den fria leken lär sig barnen mycket och vi som jobbar måste lära oss lita på det.

En respondent nämnde dessutom att på de platser hen hade varit på praktik under studietiden var det inte mycket tid för barnens fria lek. Barnen skulle helst ha lugna aktiviteter, respondenten tror att det hade och göra med att de inte orkade med det kaos som fria leken kunde leda till.

L4: Jag tror inte personalen orkade med det kaos fria leken kan ge, därför hade de så lite. De tyckte bordsaktiviteterna var bättre.

Synen på lek har med barnsynen att göra. Några lärare nämnde att pedagogernas förhållningssätt till lekens begränsningar handlar om vilka kunskaper och färdigheter de har sedan tidigare. Några upplever att de har sett en liknande lek förut och de ser faror i leken och därför avbryter den. Medan andra låter barnen fortsätta leka och håller ett öga på hur leken fortskrider. I dagens läge vet man att barn lär sig mycket genom leken och därför är det viktigt att alla pedagoger har möjlighet till fortbildningar inom detta. Då kanske deras syn även ändras angående den fria leken och varför den behövs i verksamheten. För har man olika syn om detta inom teamet, kan det bli en stor begränsning för den fria lekens roll i den pedagogiska verksamheten.

4.4.3. Avsaknad av tid och resurser

Några respondenter nämnde att tiden och resurserna inte räckte till för att kunna ordna lärmiljön inspirerande och inbjudande till lek. Dessutom uttryckte respondenterna att barnen vara mera delaktiga i utformningen av lärmiljön än vad de är idag. Dessutom varierar barngrupperna från år till år, ibland kräver barnen mera och då är det inte lika lätt att hitta tid till att ordna en intressant lärmiljö.

L2: Tiden och pengarna är nog knappa då man ska försöka få till fina lärmiljöer. Det är nog de vuxna som gör de estetiska detaljerna, kanske lite för mycket till och med.

L4: I år har vi haft en ganska krävande grupp, så tiden till att bygga lärmiljön med barnen har varit knapp.

Respondenterna var eniga om att det inte finns tid i det dagliga arbetet att fundera på lärmiljöer och de önskade mera tid tillsammans för just detta ändamål. Skulle tiden finnas till detta skulle den fria lekens möjligheter vara större för barnen menar respondenterna. En av respondenterna tog också upp att hen var med och startade upp en helt ny avdelning för ett antal år sedan och hen tyckte att det kändes konstigt att man inte fick någon tid att se på utrymmet före verksamheten började.

L2: Jag började jobba samma dag som barnen började i daghemmet, det kändes tokigt. Man skulle gärna ha velat ha tid att ställa igång lite och fundera först, då skulle avdelningen sett mer inbjudande ut och barnen direkt skulle ha kunnat börja leka.

Fyra av respondenterna upplevde att avdelningarna var små och det var många barn per avdelning. De tyckte att detta var en begränsning för vad man kunde leka på avdelningen. Samtidigt som lärmiljön ger många förutsättningar för att den fria leken ska lyckas i verksamheten så ställer även lärmiljön till med begränsningar enligt respondenterna. En respondent diskuterade även att avdelningens sammansättning av barn, både yngre och äldre barn satte begränsningar.

L5: Nå vi har ju liten avdelning och 21 barn. Är alla barn inne samtidigt är det nog begränsat över hur stor roll den fria leken får, det är trångt och känns som om man blir på varandra fast vi har organiserat så bra vi kan.

L6: Vi har yngre barn och förskolebarn i samma utrymmen. Förskolebarnen har ju en annan plan på vad de behöver genomföra, deras dag ser annorlunda ut.

Lärmiljön kan ge många begränsningar till den fria leken i småbarnspedagogikens pedagogiska verksamhet. Respondenterna är av samma åsikt att det behövs bra och tillräckligt stort utrymme, som kan delas på och göra det inspirerande för barnen, har man inte det så kan det lätt bli en begränsning i barnens fria lek. Den fria leken kan börja upplevas som kaos om man inte har ordning på lärmiljön, och barnen kan ha svårt att hitta på något att leka med. De flesta respondenter använde sig av olika lekscheman för att avhjälpa detta. Respondenterna skulle uppskatta att se projekt med lärmiljöer på små avdelningar och som kostat lite att verkställa. En respondent nämnde att barnen även borde få se bilder av olika lärmiljöer, då skulle det vara lättare att planera utrymmet tillsammans med barnen.

5. Diskussion

I detta kapitel diskuteras studiens resultat. Dessutom diskuteras den valda forskningsansatsen och datainsamlingsmetoden samt olika avvägningar som gjorts under hela studiens gång. Till sist presenteras förslag på fortsatt forskning.

5.1. Resultatdiskussion

Syftet med min avhandling har varit att undersöka lärarnas uppfattningar av den fria leken samt vilken roll den fria leken har i den pedagogiska verksamheten för 3–5 åriga barn i småbarnspedagogiken. För att uppnå avhandlingens syfte har jag valt att använda följande två forskningsfrågor. Den första forskningsfrågan handlar om vilken uppfattningen lärarna har av den fria leken i småbarnspedagogiken. Den andra forskningsfrågan handlar om vilket utrymme lärarna anser att den fria leken ges i verksamheten.

Respondenterna som medverkade i denna undersökning hade en enhetlig uppfattning om vad fri lek betyder. Respondenterna menade att fri lek är något som försiggår på barns villkor och att barnen själva får bestämma vad de vill leka. Respondenterna betonade att fri lek inte är fri lek utan pedagoger, utan det betyder att pedagogerna bör vara närvarande och deltagande. Detta resultat stämmer överens med det som Granberg (2004) och Öhman (2019) anser, det vill säga att pedagogerna behöver vara närvarande och inta en deltagande roll i leken för att kunna stöda och handleda barnen. Två av respondenterna upplever att deras kollegor ibland uppfattar den fria leken som en paus för dem och det kan bli lite obekvämt att påminna kollegorna om att delta i leken. Granberg (2004) lyfter fram att det är viktigt att pedagogerna vet betydelsen av vad fri lek är för barnens utveckling och då förstår pedagogerna varför de behöver vara närvarande i leken. Liksom respondenterna betonar även Lillemyr (2020) och Ekelund (2009) vikten av att leken är central för barnens utveckling och när barnen leker är de motiverade och då barnen utforskar lär de sig nya färdigheter. Nilsson et al., (2017) menar att barnen utforskar olika fenomen och leken och lärande kan förstås som ett resultat av att barnen både leker och utforskar.

Två av respondenterna påpekar att det är svårt att hitta tiden till att delta i barnens lek samt att det i början är onaturligt att veta hur man ska bete sig i leken. Respondenterna uttryckte att personalen inom småbarnspedagogik behöver ha kunskap om barns lek och känna igen olika former av lek för att kunna vara ett stöd för barnen i leken. Det resultat överensstämmer med

det som jag skrev om under avsnitt 2.2.1 att pedagogerna bör känna till fem olika former av leken (Lillemyr, 2002). I likhet med Öhman (2019) och Ekelund (2009) menar respondenten att det krävs övning samt fortbildningskurser inom leken för att man ska lära sig mera om vilken roll pedagoger behöver ha i leken. Vidare lyfter Öhman (2019) fram att pedagogerna behöver ha olika strategier och positioner i leken som de kan växla emellan beroende på barngruppen och situationen. Ekelund (2009) menar att balansgången mellan att berika och styra kan vara utmanande och pedagogerna behöver ha ett reflekterande tankesätt samt tänka på att leken sker på barnens premisser. Öhman (2019) menar att det ofta har förts diskussioner om pedagogerna ska vara närvarande i barnens lek eller inte. Pedagogerna ska delta men de behöver veta hur de ska göra för att vara den närvarande vuxna i leken som inte styr leken men berikar leken. Det är barnets initiativ man bör utgå från i leken, men pedagoger måste kunna se vilka lärandemål som blir möjliga att behandla under lekens gång (Björklund & Palmér, 2019).

Knutsdotter Olofsson (2017) beskriver att pedagogerna ska byta ut makt och kontroll mot deltagande då de går med i leken. En respondent nämnde att man måste läsa av varje enskild leksituation för att veta vad som behövs i just den pågående leken. Hen sade också att det är viktigt att vara närvarande för att veta hur man kan berika barnens lek. Fem av respondenterna uttryckte att de deltog på barnens premisser i leken samtidigt som de försökte berika leken med ny kunskap. Resultatet stämmer överens med Vygotskys (1978) lärandeteori om att utvecklingszonen är den zon som barnen befinner sig i och med hjälp av en pedagog eller andra barn når barnen den potentiella utvecklingszonen. Det betyder att genom stöd och handledning från pedagogerna under den fria leken lär barnen sig nya färdigheter och rör sig mot den potentiella utvecklingszonen.

Respondenterna var också överens om att det är genom leken som barnen förverkligar sig själva. Respondenterna uttryckte att barn utvecklar olika färdigheter genom leken, bland annat självkänsla, självförtroende, identitet samt fantasi (jfr. Öhman, 2011). Leken har en stor betydelse för hur barnen uppfattar sig själva (Helenius & Lummlahti, 2013; Laitinen, 2017). Respondenterna lade även stor vikt vid att den fria leken är barnens bästa arena att öva sin språkliga förmåga samt lära sig samspela och öva på sin sociala förmåga med andra barn. Alla respondenter var överens om leken är ett perfekt observationstillfälle, man ser vilka områden barnen är bra på samt vilka områden barnen behöver utveckla. Respondenternas uppfattningar stämmer överens med det som Winther-Lindqvist (2020) påpekar att det är möjligt att få kunskap om barnens utveckling genom att analysera deras lek. En respondent sade att hen ofta vet var hen behöver vara då barnen har fri lek, det vill säga hen har observerat eller deltagit i barnens lek och vet vilka barn som kan ha utmaningar i det sociala samspelet med andra barn.

För att kunna få information om barnen och barnens utveckling är leken ett bra redskap, det kräver dock engagerade pedagoger. Resultatet stämmer överens med det som Sundsdal och Øksnes (2017) menar, det vill säga genom att pedagogerna är närvarande i lektunderna kan de observera om det är något barn som behöver stöd för att komma igång med att leka eller om det är något barn som behöver stöd under lekens gång. De sociala färdigheterna sätts på prov under leken och många barn behöver stöd av en pedagog för att kunna tackla utmaningarna.

Alla respondenter anser att rollekar och konstruktionslekar är de mest populära lekarna för barnen i deras aktuella barngrupp. Detta resultat stämmer överens med som anges i avsnitt 2.2.1 i denna avhandling, det vill säga att konstruktionsleken och rolleken är populära bland barn i 3–5 års åldern (Lillemyr, 2002). En del barn vill enligt respondenterna alltid leka samma lek. Tre av respondenterna hade olika lekscheman i bruk i den pedagogiska verksamheten. Syftet med lekschemat var att barnen då skulle få lite olika alternativ att välja emellan då de lekte. Det kan resultera i att barnen får upp ögonen för någon ny lek eller att de får nya vänner genom leken eftersom barnen vill leka med samma föremål.

Respondenterna menar att fri lek och ledd lek ska utgöra en lika stor del i småbarnspedagogikens vardag. Dock påpekar majoriteten av respondenterna att det ser annorlunda ut i verkligheten eftersom de anser att den fria leken får för liten roll trots att den borde vara jämbördig med den ledda leken. Dock hade fem av respondenterna bestämt att utevistelsen alltid är fri lek för barnen. Respondenterna berättade att alla ledda aktiviteter var noga inplanerade under veckans gång och stod tydligt på veckoschemat, medan den fria leken fanns men den var mera osynlig i planeringen och var inte nerskriven någonstans. Även Knutsdotter- Olofsson (2017) ställer sig frågande till hur pedagogerna ofta förbiser planeringen av den fria leken i verksamheten, medan de ledda aktiviteterna är noga planerade och syns på veckoschemat. Endast en av respondenterna ansåg att man inte skulle planera allting man gör under dagen eftersom en full planlagd dag i kalendern ofta betyder mindre tid för barnens fria lek. Hen ställde sig också undrande till att man sällan ser fri lek på veckoscheman. Två respondenter uttryckte även att om det inte finns tillräckligt med sammanhängande tid för lek i den pedagogiska verksamheten blir det svårare för barnen att lära sig leka. Även Järvinen och Mikkola (2015) menar att om det inte ingår tillräckligt mycket tid för lek så anpassar sig barnen till att leka mindre och då blir det svårare för barnen att lära sig leka.

Alla respondenter menar att det är viktigt med en bra lärmiljö eftersom det stöder barnen i leken. En begränsning för majoriteten av respondenterna var små utrymmen och stora barngrupper. Respondenterna upplevde detta som en stor begränsning i utformningen av lärmiljön samt plats för barnen att utöva den fria leken på avdelningen. Detta resultat krockar

med Vikingsen (2020) som menar att utrymmet bör ha en bra storlek så att det finns plats för att barnen kan göra olika aktiviteter. Lärmiljön ska inspirera barnen till lek och barnen ska både kunna leka sina vanliga lekar samt ha möjligheter att prova på nya lekar. Resultatet stämmer överens med Winther- Lindqvist (2020) som lyfter fram att det är pedagogernas ansvar att lärmiljön ger barnen bra förutsättningar för den fria leken. Alla respondenter hade deltagit i en kurs om lärmiljöer, dock menade de att det är svårt att förverkliga de lärmiljöer som blev visade på kursen. De upplevde att de inte hade vare sig resurser eller tid för att förverkliga de lärmiljöer som de skulle ta inspiration ifrån under kursens gång. Några av respondenterna nämnde att barnen inte kräver fina lärmiljöer, men att det är viktigt att de får vara delaktiga i utformningen av lärmiljön. Alla såg betydelsen av att barnen skulle vara delaktiga i utformande av lärmiljön. Liksom Vikingsen (2020) betonar även hälften av respondenterna att de bör bli bättre på att få barnen mera delaktiga i lärmiljöprocessen för det är ju trots allt barnens intressen som bör spegla sig i lärmiljön.

Fyra respondenter upplevde att man inom arbetsteamet hade olika förhållningssätt till leken. Det upplevdes som utmanande och det kan även få konsekvenser för vilket utrymme den fria leken ges i den pedagogiska verksamheten. Respondenterna berättade att de i början av terminen hade gjort upp ett teamavtal där man bland annat diskuterat om vilken gemensam syn på fri lek som man har i gruppen. Varje avdelning bör skriva ett teamavtal där det framkommer på vilket sätt man ska jobba, vilka rutiner man ska ha samt vilken syn man har på barn och verksamhetskulturen. Det är viktigt att personalen i småbarnspedagogik utvärderar teamavtalet löpande. Eftersom lärarna är ansvariga för den pedagogiska verksamheten behöver man ta ansvar för att diskutera lekens roll samt synen på leken i teamet (Utbildningsstyrelsen, 2022). Genom pedagogiska diskussioner kan man även lyfta upp ämnet lek där alla i personalen ska känna sig trygga och våga uttrycka sina meningar. Det skapar bättre kommunikation och då är det lättare att diskutera vad man skrivit om lekens värde i teamavtalet samt vad man ser i praktiken.

Några av respondenterna berättade att man inom teamet hade olika syn på den fria leken så de var tvungna att diskutera synen på den fria leken i teamet för att nå fram till den gemensamma synen som skrevs ned i teamavtalet. Även Öhman (2019) anser att pedagogerna ska förstå och förhålla sig till de olika aspekterna i barns lek för att försöka hitta en gemensam syn på barnens fria lek. Vidare poängterar Öhman (2019) vikten av att ett välfungerande arbetsteam behövs för att alla ska kunna öppna sig om sin åsikt gällande barns fria lek. I likhet med Knutsdotter- Olofsson (2017) uttrycker tre av respondenterna att olika regler kan förstöra lek, även fast man kommit överens om vilken syn teamet bör ha på barns lek förverkligas detta

ändå inte i praktiken. De upplevde att det var olika regler bland personalen och det kunde förvirra barnen som inte visste vilka regler som gällde. Respondenterna önskade mera tid för möten så att man kunde diskutera igenom teamavtalet på nytt samt föra andra pedagogiska diskussioner. Några av respondenterna nämnde också att deras nuvarande eller tidigare kollegor tyckte att den ledda leken är viktigare än barnens fria lek. Respondenterna menade också att det därför skulle vara bra med fortbildningskurser i hur man bör se på leken idag samt vilket eget värde leken har i sig själv.

Respondenterna hade alla samma uppfattningar av att de dagliga rutinerna var en begränsning för den fria leken i den pedagogiska verksamheten eftersom det blir många avbrott i barnens lek på samma dag. Några av respondenterna uttryckte att de borde se över vilka faktorer som begränsar barnens lek i verksamheten samt försöka avbryta leken så få gånger som möjligt. Det överensstämmer med *Grunderna för planen för småbarnspedagogik (2022)* som menar att barnen bör ges lekro och att man bör lägga märke till de faktorer som begränsar leken i verksamheten. Respondenterna förespråkade att man väntade med de planlagda aktiviteterna eller utförde de en annan gång om barnen hade en bra lek på gång, men det lyckades inte alltid. Några respondenter nämnde att i dagens läge leker barnen mindre och därför är det extra viktigt det ska finnas möjligheter och förutsättningar i småbarnspedagogiken för lek, för om barnen inte övar sig på att leka så lär de sig inte heller att leka. Endast en av respondenterna nämnde att hen blir irriterad på alla avbrott eftersom barnen behöver få tid för att lära sig leka och leken tar tid.

5.2. Metoddiskussion

Jag valde fenomenografi som forskningsansats eftersom jag ville undersöka variationerna i respondenternas uppfattningar. Som metod användes den kvalitativa forskningsintervjun för att ta del av respondenternas uppfattningar. Intervju är den vanligaste metoden i fenomenografiska undersökningar (Alexandersson, 1994). De kvalitativa intervjuerna var lämpliga för att få möjlighet att ta del av respondenternas reflektioner över deras syn på lek samt vilken roll leken har i deras verksamhet. Intervjuerna som användes i denna studie var halvstrukturerade. Denscombe (2016) och Dalen (2015) förklarar att forskare vanligtvis använder sig av halvstrukturerade intervjuer eller tematiska intervjuer i forskningssammanhang. Då forskaren utgår från halvstrukturerade intervjuer så är det en fördel att man färdigt sammanställt en intervjuguide. Intervjufrågorna i min avhandling innehöll 14 frågor och baserade sig på

forskningsfrågorna. Då jag presenterade min forskningsplan diskuterades även mina intervjufrågor. En fördel med att använda intervju som metod är att det gav mig som intervjuare möjlighet att ställa följdfrågor. Detta är inte en möjlighet om man till exempel använder enkät som datainsamlingsmetod.

Sex respondenter deltog i min undersökning. Jag tyckte att mängden av respondenter var bra eftersom jag fick svar på mitt syfte och mina forskningsfrågor. Eftersom jag fick svar på forskningsfrågorna så ökar det trovärdigheten i min studie. Den fria leken var ett bekant och intressant tema för respondenterna och de var ivriga att delta i studien. I fenomenografiska undersökningar utgår man från att respondenterna har olika erfarenheter och värderingar. Det kan diskuteras om resultatet varit annorlunda ifall jag skulle ha utvidgat valet av respondenter till andra orter i Finland eller till den privata sektorn. Enligt Alexandersson (1994) finns det en risk med att ha en likartad undersökningsgrupp eftersom man kan riskera att variationerna inte framträder. Respondenterna hade olika lång arbetserfarenhet inom småbarnspedagogiken samt olika utbildningar. Alla jobbade även på olika enheter inom dessa tre kommuner som jag hade ansökt om forskningslov i.

Alla intervjuer genomfördes genom att jag mötte respondenten i fråga, men de hade även möjlighet att välja att göra intervjuerna virtuellt. Intervjuerna började med att jag bad om respondentens samtyckesblankett samt att jag berättade om min undersökning. Respondenterna fick inte intervjufrågorna på förhand eftersom jag ville få deras spontana uppfattningar av temat i fråga.

Jag utgick ifrån Dahlberg och Fallsbergs (1991, refererad i Fejes & Thornberg, 2020) fenomenografiska analysmodell. Man kan ifrågasätta trovärdigheten i fenomenografiska studier och därför anser jag som forskare att det var viktigt att lyfta fram en riklig mängd av citat i analysen eftersom det ökar trovärdigheten för min studie. Det bidrar även till förståelse över hur jag kommit fram till kategorierna i analysmodellen och hur det empiriska materialet ligger i grund för analyseringsprocessen.

Jag har så tydligt som möjligt beskrivit processen för denna studie för att höja tillförlitligheten. Jag hoppas att någon annan genom att läsa detta skulle kunna efterlikna min studie och nå samma resultat (Dalen, 2015). Dock menar Trost (2010) att människor påverkas av sina upplevelser och förändras med dem, så även tankarna och åsikterna. Detta kan resultera i att det inte går att uppnå samma resultat igen fast man följer lika process som jag beskrivit eftersom svaren i intervjuerna kan förändras. Efter intervjuerna har respondenterna reflekterat över dessa frågor och då kan redan hans åsikter ha förändrats. Då man börjar reflektera över olika saker så utvecklar man sig och kan få en ny syn på fenomenet ifråga.

5.3. Slutsatser

I denna studie kom det tydligt fram att tidigare forskning, teorier och respondenternas uppfattningar hänger ihop på flera punkter. Jag fick svar på mina två forskningsfrågor och syftet med avhandlingen genom intervjuerna med respondenterna.

Lärarnas uppfattningar av den fria leken är att fri lek görs inte bara utan en pedagog, det är lika viktigt för pedagogen att delta under den fria leken som under de ledda aktiviteterna. Den fria leken sker på barnens villkor och pedagogerna bör känna till hur man kan stöda och berika leken under lekens gång. Det är under den fria leken som barnen lär sig nya förmågor och vågar utöva det de har lärt sig. Den fria leken bör vara en stor del av småbarnspedagogiken, det är viktigt att pedagogerna har samma syn på barnens lek för att detta ska lyckas. Det är läraren som är ansvarig över den pedagogiska verksamheten, så hen bör veta varför leken är viktig för barnens utveckling. Läraren kan arbeta för att ge leken bra förutsättningar i verksamheten samt ta bort de faktorer som begränsar barnens möjligheter till lek.

Jag vill att denna studie känns lättläst för pedagogerna som jobbar på fältet. Jag vill även att denna studie bidrar till att flera pedagoger inser hur viktigt det är med barnens fria lek i småbarnspedagogiken samt att de får en förståelse av att det är de själva som ger barnen möjligheter eller begränsningar till den fria leken i verksamheten.

5.4. Förslag på vidare forskning

Jag upplevde att det var utmanande att hitta ny forskning kring barns fria lek inom småbarnspedagogiken som inte innehöll leken under coronapandemin och dess följder. Ett förslag på vidare forskning kring vilken roll den fria leken har i verksamheten kunde vara att genom enkätinsamling ta reda på den aktuella situationen just nu. Genom enkätinsamling skulle man nå ut till en bred grupp.

Det skulle även vara intressant att genomföra en studie med endast utemiljön i fokus. Här kunde man se på lärmiljön utomhus samt möjligheterna och begränsningarna till fri lek på gården. Många har en sådan bild av småbarnspedagogiken att personalen endast övervakar utomhus och därför skulle det vara intressant att se på pedagogens deltagelse i leken utomhus.

Ett annat förslag på vidare forskning kunde vara att se resultatet av observationer av barnens möjligheter till fri lek i verksamheten under en längre tid. Genom observationer samlar forskaren in datamaterial genom att studera individer och hur de reagerar i olika situationer

(Jacobsen, 2016). Några respondenter önskade att de skulle ha mera tid för att delta i barnens fria lek. Eftersom lärarna anser att deras tid är begränsad för att kunna vara närvarande och deltagande i barnens lek skulle det vara intressant att göra en studie över hur mycket personalen faktiskt är närvarande och deltagande i barnens fria lek.

Man skulle även kunna göra en deltagande observation av barns lek. Knutsdotter Olofsson (2017) menar att då kan man som forskare uppleva fenomenet inifrån istället för att ha iakttagit leken utifrån. Det kräver dock att man har en relation till barnen för att det ska lyckas. Genom observationer, beskrivningar och dokumentering kan man sedan analysera datamaterialet. Att observera genom att filma kan också ge intressanta resultat.

Referenslista

- Alexandersson, M. (1994). Den fenomenografiska forskningsansatsens fokus. I Starrin, B., & Svensson, P. G. (Red.), *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*. Studentlitteratur.
- Bell, J. (2006). *Introduktion till forskningsmetodik*. (4 uppl.). Studentlitteratur.
- Bergström Eriksson, S. (2017). *Rum, barn och pedagogoger. Om möjligheter och begränsningar för lek, kreativitet och förhandlingar*. Liber.
- Björklund, C. & Palmér, H. (2019). I mötet mellan lekens frihet och undervisningens målorientering i förskolan. *Forskning om undervisning och lärande*, 7 (1): 64–85.
- Broberg, M., Hagström, B., & Broberg, A. (2012). *Anknytning i förskolan. Vikten av trygghet för lek och lärande*. Natur & Kultur.
- Dahlgren, L.O. & Johansson, K. (2020). Fenomenografi. I Fejes, A. & Thornberg, R (Red.), *Handbok i kvalitativ analys*. (s. 179–191). Liber.
- Dalen, M. (2015). *Intervjuv som metod*. (2 uppl.). Gleerups.
- Denscombe, M. (2016). *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. (3 uppl.). Studentlitteratur.
- Ekelund, G. (2009). *Barnet och leken*. UR.
- Ellneby, Y. (2019). *Den livsviktiga leken*. Förskoleserien. Natur & Kultur.
- Fejes, A. & Thornberg, R (Red.) (2015). *Handbok i kvalitativ analys*. (3 uppl.). Liber.
- Granberg, A. (2004). *Småbarnslek, en livsnödvändighet*. Liber.

Hagen, T L. (2015). Hvilken innvirkning har barnehagens fysiske utemiljø på barns lek og de ansattes pedagogiske praksis i uterommet. *Nordic early childhood education researchjournal*., vol. 10 (5), s. 1–16. <https://doi.org/10.7577/nbf.1430>

Heikkilä, M., Lillvist, A., Andersson Schaeffer, J., Lindberg, M., Saler, K., & Engman, J. (2020). *Rum i förskolan, för barns lek och lärande*. Natur & Kultur.

Helenius, A. & Lummelahti, L. (2013). *Leikin käsikirja*. PS-kustannus.

Jensen, M. (2013). *Lekteorier*. Studentlitteratur.

Järvinen, K. & Mikkola, P. (2015). *Oletko sä meidän kaa?* Pedatieto.

Knutsdotter Olofsson, B. (2009). Vad lär barn när de leker? I Jensen, M. & Harvard, Å (Red.), *Leka för att lära. Utveckling, kognition och kultur* (s. 75 – 92). Studentlitteratur.

Knutsdotter Olofsson, B. (2017). *Den fria lekens pedagogik. Teori och praktik om fantasileken*. Liber.

Kragh-Müller, T. (2012). Fri lek och lärande. I Kragh-Müller, T., Andersen, F., & Veje Hvitved, L (Red.), *Goda lärmiljöer för barn*. s. 17–36. Studentlitteratur.

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. (3uppl.). Studentlitteratur.

Lag om småbarnspedagogik (Finlex, 2018/540). Finlex.

<https://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/2018/20180540>

Laitinen, J. (27.7.2017). *Leikinvoima-kouluttaja: Leikkiä vaikka koko päivä*. <https://www.talentia-lehti.fi/leikinvoima-kouluttaja-leikkia-vaikka-koko-paiva/>

Larsen, A. K. (2009). *Metod helt enkelt: en introduktion till samhällsvetenskaplig metod*. Gleerup.

Lillemyr, O. F. (2002). *Lek – upplevelse - lärande*. Liber.

Lillemyr, O. F. (2013). *Lek på allvar - en spännande utmaning*. Liber.

Lillemyr, O. F. (2020). Lek som mångfald. I T. Rasmussen (Red.), *Lek på rätt väg? På spaning efter leken*. (s. 11–26). Studentlitteratur.

Löv, M. (9 september 2018). Barnen har glömt hur man leker med fantasi säger forskare – och det är de vuxnas ansvar: ”Barnet har faktiskt rätt till vuxna som är närvarande”. *Svenska Yle*.
<https://svenska.yle.fi/a/7-1326177>

Nilsson, M., Ferholt, B., & Lecusay, R. (2017). The playing-exploring child: Reconceptualizing the relationship between play and learning in early childhood education. *Early childhood* 2018 vol. 19 (3) s. 231-245. <https://doi.org/10.1177/1463949117710800>

Nilsson, M., Granqvist, A-K., Johansson, E., Thure, J., & Ferholt, B. (2019). *Lek, lärande och lycka*. Gleerups.

OAJ. (u.å). *Lärare inom småbarnspedagogik och förskoleundervisning*.
<https://www.oaj.fi/sv/var-bransch/lararyrket/larare-inom-smabarnspedagogik-och-forskoleundervisning/>

Pape, K. (2016). *Lekfullt samspel i förskolan*. Lärarförlaget.

Piaget, J. (2008). *Barnets själsliga utveckling*. (L. Sjögren, Övers.; 3.uppl.). Norstedts Akademiska förlag. (Originalutgåvan publicerad 1968).

Pramling Samuelsson, I., & Asplund Carlsson, M. (2008). The Playing Learning Child: Towards a pedagogy of early childhood. *Scandinavian journal of educational research* vol. 52 nr 6.

Pramling Samuelsson, I. & Asplund Carlsson, A. (2014). *Det lekande lärande barnet I en utvecklingspedagogisk teori*. Liber.

Pramling, N., & Wallerstedt, C. (2019). Lekresponsiv undervisning – ett undervisningsbegrepp och en didaktik för förskolan. *Forskning om undervisning och lärande*. vol 7, nr 1, s. 7–22.

Sundsdal, E., & M. (2015). Til forsvar for barns spontane lek. *Nordisk tidsskrift for pedagogikk & kritikk.*, vol.1. <https://doi.org/10.17585/ntpk.v1.89> <https://www.forskoletidningen.se/2-2018/miljons-mojligheter>

Sundsdal E., & Øksnes, M. (2017). *Leklust i förskolan, främja lekens egenvärde*. Gothia fortbildning.

TENK. (2019). *Etiska principer för humanforskning och etikprövning inom humanvetenskaperna i Finland: Forskningsetiska delegationens anvisningar 2019*. Forskningsetiska delegationens publikationer 3/2019.

Tjora, A. (2012). *Från nyfikenhet till systematisk kunskap: kvalitativ forskning i praktiken*. Studentlitteratur.

Trost, J. (2010). *Kvalitativa intervjuer*. (4. Uppl.). Studentlitteratur.

Uljens, M. (1989). *Fenomenografi – forskning om uppfattningar*. Studentlitteratur.

Utbildningsstyrelsen. (u.å.). Vad är småbarnspedagogik?

<https://www.oph.fi/sv/utbildning-och-examina/vad-ar-smabarnspedagogik>

Utbildningsstyrelsen, (2021). *Grunderna för läroplan för försöket med tvåårig undervisning 2021*.

https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Grunderna_for_laroplanen_for_forsoket_med_tvaarig_forskoleundervisning_2021.pdf

Utbildningsstyrelsen, (2022). *Grunderna för planen för småbarnspedagogik*. Hämtad den https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Grunderna_for_planen_for_smabarnspedagogik_2022_0.pdf

van Oers, B. (2014). Cultural-Historical Perspectives on Play: Central Ideas. I L. Brooker, M. Blaise & S. Edwards (Red.), *The Sage Handbook of Play and Learning in Early Childhood* (ss. 56–66). London: Sage.

Vehkalahti, R., & Urho, T. (2013). *Leikki on totta! Näkökulmia vapaan leikin tukemiseen*. Lasten Keskus.

Vikingsen, K. (2020). *Rum för lärande*. Lärarförlaget.

Vygotsky, L. (1978). *Mind in society: the development of higher psychological processes*. Harvard.

Världshälsoorganisationen WHO. (2019). *To grow up healthy, children need to sit less and play more*. <https://www.who.int/news/item/24-04-2019-to-grow-up-healthy-children-need-to-sit-less-and-play-more>

Widerberg, K. (2002). *Kvalitativ forskning i praktiken*. Studentlitteratur.

Winald, A. (2018). Miljöns möjligheter. *Förskoletidningen* #2.

Winther-Lindqvist, D. (2020). Den sociala fantasilekens förändringspotential. I T. Rasmussen (Red.), *Lek på rätt väg? På spaning efter leken* (s. 85–103). Studentlitteratur.

Öhman, M. (2011). *Det viktigaste är att få leka*. Liber.

Öhman, M. (2019). *Värna barns lekstyrka*. Gothia fortbildning.

Øksnes, M & Sundsdal, E. (2020). Lek – det som gör livet värt att leva! I T. Rasmussen (Red.), *Lek på rätt väg? På spaning efter leken* (s. 45–68). Studentlitteratur

Bilagor

Bilaga 1 Intervjuguide

Inledande information

1. Vilken utbildning har du och vilka arbetsuppgifter har du just nu?
2. Hur länge har du jobbat inom småbarnspedagogiken?

Barns fria lek

3. Beskriv med dina egna ord vad fri lek är betyder för dig.
4. Kan du berätta om din pedagogiska grundsyn gällande barnets lek?
5. Vilka lekar intresserar sig barnen för i er grupp?
6. Vilka för- och nackdelar tänker du på angående den fria leken från barnets perspektiv?

Fri lek i verksamheten

7. Hur planerar ni in den fria leken i verksamheten?
8. Vilka möjligheter har barnen att leka fritt under längre sammanhängande perioder hos er?
9. På vilket sätt stöder er lärmiljö den fria leken hos barnen?
10. Finns det något som begränsar möjligheterna till den fria leken i småbarnspedagogiken?
11. Hur ser du på pedagogerna roll och delaktighet i den fria leken i småbarnspedagogiken?

Utvecklingsmöjligheter

12. Har du några idéer eller ändringsförslag för att stärka den fria lekens roll i er verksamhet?
13. Ser du behov för fortbildning eller annat stöd för att utveckla ditt kunnande eller verksamheten gällande den fria leken?
14. Finns det något annat du ännu vill säga om temat?

Bilaga 2 Samtyckesblankett

SAMTYCKE

Jag samtycker härmed till att intervjun används som underlag till Malin Karlssons magisteravhandling i småbarnspedagogik vid Åbo Akademi. Katri Hansell är handledare för magisterarbetet.

Syftet med min avhandling är att undersöka lärarnas uppfattningar av den fria leken samt vilken roll den fria leken ges i den pedagogiska verksamheten för 3–5 åriga barn i småbarnspedagogiken.

Intervjuerna sker via Zoom eller genom fysiskt möte med varje respondent på överenskommen tidpunkt. Intervjun tar cirka 30–45 minuter att genomföra.

Jag är medveten om att intervjun spelas in och lagras säkert medan studien är under arbete, samt raderas efter att studien slutförts. Jag är medveten om att det insamlade forskningsmaterialet behandlas konfidentiellt och att alla uppgifter avidentifieras, så att ingen kan identifieras i rapporteringen av materialet. Jag är också medveten om att jag när som helst under studiens gång har möjlighet att avbryta deltagandet utan konsekvenser.

DATUM OCH ORT

NAMN OCH NAMNFÖRTYDLIGANDE